

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Кваліфікаційна робота
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ
В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Development of social competence in 5th grade students
of Novoyi Ukrayins'koi shkoly

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала: здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 011 Освітні, педагогічні
науки

Освітньо-професійної програми
«Педагогіка середньої освіти»

Олексенко Вікторія Олегівна

Науковий керівник: кандидат
педагогічних наук, старший викладач

Шатайло Наталія Вікторівна

Рецензент: кандидат педагогічних наук,
доцент Батюк Наталія Орестівна

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
№ ____ від _____
Завідувачка кафедри
_____Неля КУЗНЄЦОВА

Захищено на засіданні ЕК
протокол № ____ від _____
Оцінка _____ / ____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК
_____Тетяна ОСИПОВА

АНОТАЦІЯ

В роботі здійснено комплексне дослідження розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи. Схарактеризовано поняття «ключові компетентності», «соціальна компетентність». Розкрито особливості розвитку соціальної компетентності 5-х класів в умовах Нової української школи та проблеми, які при цьому виникають. У результаті емпіричного дослідження встановлено рівень розвитку соціальної компетентності в учнів 5-х класів. На основі дослідження для удосконалення рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи рекомендовано педагогічні умови: застосування інтерактивних методів навчання і залучення дітей до волонтерської діяльності. Розроблено методичні рекомендації щодо реалізації педагогічних умов розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, соціальна компетентність, учні 5-х класів Нової української школи, розвиток соціальної компетентності.

SUMMARY

In the work, a comprehensive study of the development of social competence of 5th grade students in the conditions of the New Ukrainian School was carried out. The concept of «key competences», «social competence» is characterized. The peculiarities of the development of social competence of 5th grades in the conditions of the New Ukrainian School and the problems that arise in this case are revealed. As a result of the empirical study, the level of development of social competence among 5th grade students was determined. Based on the research, pedagogical conditions are recommended for improving the level of development of social competence of 5th grade students in the conditions of the New Ukrainian School: the use of interactive teaching methods and the involvement of children in volunteer activities. Methodological recommendations have been developed for the implementation of pedagogical conditions for the development of social competence of 5th grade students in the conditions of the New Ukrainian School.

Keywords: competence, key competences, social competence, 5th grade students of the New Ukrainian School, development of social competence.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1. Соціальна компетентність в структурі ключових компетентностей	9
1.2. Особливості розвитку учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.....	17
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	22
2.1. Організація емпіричного дослідження рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.....	22
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи	30
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-х КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	47
3.1. Педагогічні умови розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.....	47
3.2. Методичні рекомендації, щодо реалізації педагогічних умов розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.....	53
Висновки до розділу 3.....	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розпочалася довгоочікувана реформа в освіті. Основна ідея полягає в переході від традиційної системи навчання до більш інтерактивної та адаптивної моделі, спрямованої на формування компетентностей, які є важливими для успішного функціонування в сучасному суспільстві.

Нова українська школа спрямована на створення умов для всебічного розвитку учня, збагачення освітнього процесу та підвищення якості освіти. Ця реформа також передбачає використання сучасних технологій, підтримку творчості та індивідуальних здібностей учнів. Це вже перший крок до європейського освітнього досвіду. Нова українська школа – це комплексна освітня реформа в Україні, яка була запущена з метою модернізації системи освіти та підготовки учнів до викликів сучасності. Головні аспекти цієї реформи включають перегляд навчальних програм, акцент на розвиток критичного мислення та ключових навичок, а також впровадження нових методик викладання.

Концепція «Нова українська школа» базується на кількох ключових принципах та ідеях: акцент робиться на всебічному розвитку дітей, сприянні їхньому фізичному, інтелектуальному, соціальному та емоційному зростанню; наголос на формуванні ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікаційні навички, робота в команді та інші, котрі важливі для подальшого життя учнів; використання інноваційних методик та педагогічних підходів, зокрема інтерактивне навчання, проекти, практичні завдання; забезпечення можливості врахування індивідуальних потреб та здібностей дітей, створення гнучких освітніх траєкторій; інтеграція сучасних технологій в освітній процес з метою забезпечення доступу до інформації та розвитку цифрової грамотності.

Ця концепція має на меті не лише покращення знань учнів, але й формування активної, творчої та самостійної особистості, готової до викликів сучасного світу.

Нова українська школа передбачає, що випускник закладу загальної середньої освіти має оволодіти ключовими компетентностями. Серед них є такі, що вже певною мірою формує сучасна школа, до прикладу володіння державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях.

Формування життєвих компетентностей Нової української школи сприятиме розвитку суспільства освіченого загалу, високої культури і рівних можливостей. Саме таке суспільство забезпечує європейську якість життя, у якому освічена людина може бути справді вільною, вміти навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, бути здатною до участі у міжкультурному спілкуванні.

Багато науковців присвятили свою працю відбору ключових компетентностей, а саме Е. Свенік, Р. Данон, П. Вогеліус, Р. Джакку-Сівонен, П. Врігнод, А. Х'юллер-Солджер, Дж. Пешар, М. Норріс, Ф. Келлі, А. Веєрхайм, Дж. Саккен, П. Трієр, Д. Міллер та ін. Проблематика формування ключових компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – Т. В. Байбари, Н. М. Бібік, О. А. Біди, С. І. Бондар, М. П. Вашуленка, Л. М. Коваль, О. О. Локшиної, О. Є. Онопрієнко, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, К. С. Пономарьової, О. В. Савченко, С. В. Трубачевої та ін.

Актуальність даної проблеми зумовила вибір теми магістерської роботи «Розвиток соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи».

Об'єкт дослідження – соціальна компетентність учнів.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити педагогічні умови розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи, визначити і обґрунтувати педагогічні умови та розробити методичні рекомендації щодо їх реалізації.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури проаналізувати сутність понять «ключові компетентності», «соціальна компетентність».
2. Розглянути соціальну компетентність у структурі ключових компетентностей.
3. Визначити особливості процесу розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.
4. Здійснити емпіричне дослідження стану розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.
5. Розробити методичні рекомендації щодо реалізації педагогічних умов розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.

Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс емпіричних методів дослідження:

теоретичні: аналіз, узагальнення;

емпіричні: спостереження, опитування, інтерв'ю, узагальнення досвіду роботи вчителів закладу загальної середньої освіти.

База дослідження: Кілійський заклад загальної середньої освіти № 3 Кілійської міської ради.

Теоретичне значення отриманих результатів: полягає у теоретичному обґрунтуванні проблем розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи. В ході дослідження визначили сутність понять «компетентності», «ключові компетентності», «соціальна компетентність», уточнили і конкретизували їх зміст, визначили та обґрунтувати педагогічні умови.

Практичне значення отриманих результатів: висновки та отримані результати роботи можуть бути використані при розробці методичних рекомендацій для вчителів, батьків, асистентів учителя щодо реалізації відповідних педагогічних умов організації освітнього процесу в Новій українській школі.

Апробація результатів дослідження:

Олексенко В.О. Розвиток соціальної компетентності на уроках образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті*: Матер. III Регіональної наук.-практич. конференції здоб. вищої освіти та молодих науковців: зб. тез доп. наук.-практ. конф., Одеса, 2023. С. 23-27.

Структура та обсяг роботи. Вступ, три розділи (шість підрозділів), загальні висновки, додатки. Список використаних джерел містить 62 найменування. У роботі вміщено 6 рисунків та 5 таблиць. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у 8 додатках. Загальний обсяг роботи складає 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Соціальна компетентність в структурі ключових компетентностей

Розвиток ключових компетентностей особистості – важлива педагогічна проблема, оскільки вимагає розвитку не лише знань, а й навичок та особистісних якостей. Це включає розуміння сучасних технологій, міжкультурну компетентність, критичне мислення та інші ключові вміння, необхідні для успішної адаптації в сучасному суспільстві. Розв’язання цієї проблеми передбачає вдосконалення педагогічних підходів та програм з урахуванням потреб сучасної освіти.

Багато науковців з усього світу присвятили свою роботу впровадженню компетентнісного підходу в освіту, такі як Дж. Равен, О. І. Пометун, Р. Я. Пастушенко, О. В. Овчарук та ін. Розуміння засад компетентнісного підходу, досвід його впровадження в освіті представлено в дослідженнях Н. М. Бібік, Л. М. Ващенко, І. Г. Єрмакова, О. І. Локшиної, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, С. Е. Трубачевої та ін.

У Законі України «Про освіту» (2017 зі змінами) поняття «компетентність» тлумачиться як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [41].

У Державному стандарті базової середньої освіти затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 визначено ключові компетентності, які мають бути сформовані в процесі освітньої діяльності: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,

математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність [14].

Компетентнісний підхід сприяє формуванню як означених вище ключових, так і предметних (галузевих) компетентностей: комунікативної, літературної, мистецької, міжпредметної естетичної, природничо-наукової і математичної, проектно-технологічної та інформаційно-комунікаційної, суспільствознавчої, історичної і здоров'язберезувальної [23].

Вагомий внесок у дослідження проблеми розвитку ключових та предметних компетентностей внесли Н. М. Бібік, О. А. Біда, О. М. Овчарук, Л. В. Коваль, та інші. Фундаторами наукових розробок компетентнісного підходу у науці є Н. М. Бібік, Л. М. Ващенко, Я. П. Кодлюк, О. І. Локшина, В. І. Луговий, О. В. Малихін, С. М. Ніколаєнко, С. П. Паламар, О. І. Пометун С. А. Сисоєва та інші.

Н. М. Бібік, досліджуючи компетентнісний підхід в освіті з позицій світового досвіду та вітчизняних перспектив, наголошує на необхідності переходу в навчанні «з процесу на результат у діяльнісному вимірі, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих потреб, пошуку свого «Я» у професії» [5].

Компетентнісний підхід В. В. Химинець розуміє як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Саме компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими мають оволодіти здобувачі освіти під час навчання в школі [53].

Компетентнісний підхід, на переконання Н. О. Романчук, є відображенням такого змісту освіти, де сама освіта не зводиться лише до

здобуття знань, а передбачає оволодіння ціннісним досвідом розв'язання складних життєвих задач, виконання ключових функцій та соціальних. Важливим кроком у впровадженні компетентнісного підходу в освіту стало прийняття Закону України «Про освіту» та цілої низки інших нормативно-правових документів, якими регламентовано засади впровадження компетентнісного підходу в освіту різних рівнів [45].

У Законі України «Про освіту» (2017 зі змінами) визначено мету повної загальної середньої освіти, а саме: «всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти» [41].

Таким чином, нам вдалося з'ясувати, що поняття «компетентність» науковці розглядають як особистісну характеристику здобувача освіти, тобто, його здатність до самореалізації протягом усього життя. Компетентнісний підхід є методологічним вектором освітнього процесу, у якому змінюється позиція основного компонента – із знаннєвого на діяльнісний. Отже, питання провадження освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу не є

новим для українських педагогів. Існує багато методичних рекомендацій, навчальних посібників для вчителів щодо формування у здобувачів освіти ключових та предметних компетентностей.

Проблему формування соціальної компетентності вивчають на різних етапах розвитку особистості. Так, науковці О. Л. Кононко, І. О. Ніколаєску, О. П. Проценко, М. І. Степаненко та інші досліджують особливості формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку; Р. Х. Вайнола, О. М. Мітіна, О. І. Пометун та інші присвятили свої праці пошуку оптимальних шляхів формування та розвитку соціальної компетентності учнів середніх та старших класів; Т. Г. Василюк, В. В. Радул, А. Б. Мудрик, І. Б. Зарубінська, В. О. Шахрай та інші вивчають проблему розвитку соціальної компетентності здобувачів середньої школи

Розглядаючи соціальну компетентність як наукову проблему, науковці Т. М. Смагіна, М. О. Докторович дотримуються позиції, що це складна інтегрована характеристика індивідуума, що забезпечує його здатність до самореалізації протягом усього життя. Для успішного функціонування у соціумі особистості потрібно володіти відповідними знаннями про види та структуру комунікації, шляхи її здійснення, мати відповідні соціальні мотиви та поведінкові алгоритми [49].

І. В. Родигіна визначає соціальну компетентність як специфічне уміння знаходити компроміс між самореалізацією та соціальним пристосуванням [44].

Н. В. Борбич інтерпретує соціальну компетентність особистості як перетворений нею соціальний досвід, який відповідний системі актуальних соціальних відносин та створює можливості для її самореалізації в даній системі [4]. Також дослідниця припускає, що означена компетентність охоплює здатність ефективно взаємодіяти із соціумом та гнучко у ньому орієнтуватися за мінливих умов. Цікавою є думка В. В. Коваленко, яка загальними ознаками компетентностей визначає їх творчу спрямованість та

діяльнісний характер, а конкретною ознакою саме соціальної компетентності особистості – зумовленість суспільним (зовнішнім) середовищем [20].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку соціальної компетентності дав змогу виявити неоднозначність цього поняття, що можна пояснити великим спектром досліджень. Стало очевидним, що соціальна компетентність – це особистісна характеристика, що включає в себе набір здібностей, умінь та навичок, які покликані забезпечити особистості її ефективне функціонування у суспільстві. Соціум в даному випадку є визначальним фактором, що може впливати на формування та розвиток означеного явища. Зорієнтованість нашого дослідження розвиток соціальної компетентності учнів 5х класів саме у процесі навчання зумовлює необхідність визначення наукових підходів, на засадах яких стане можливим розвиток означеної компетентності учнів.

Особливої уваги набуває питання соціалізації кожного громадянина України починаючи з дитячого віку. Обов'язковою умовою соціалізації особистості є соціальне середовище. Поняття «соціалізація», «компетентність», «соціальна компетентність» є взаємопов'язаними та основними для вчителя. Соціальне середовище визначається взаємодією людей, груп, та культурних впливів, що формують життєвий контекст для розвитку особистості. Соціальне середовище взаємодіє з індивідуальним розвитком, формуючи цінності, вміння та погляди особистості. Урахування цього впливу на нашу думку є ключовим для розуміння та підтримки повноцінного розвитку людини [30].

Процес взаємодії особистості з соціальним оточенням, що включає сім'ю, школу, спільному та суспільство в цілому, називається соціалізацією. Термін «соціалізація», який сьогодні є досить вживаним, виник у ХІХ столітті та започаткований Е. Д. Дюркгеймом.

Основні аспекти цього процесу:

1. Вивчення та виконання соціальних ролей визначається через взаємодію учнів з оточуючими та прийняття норм та цінностей.

2. Вивчення навичок спілкування, емпатії, співпраці та конфліктології, необхідних для взаємодії дітей в групі чи суспільстві.

3. Сім'я для дитини першим агентом соціалізації, вона формує базові цінності та ставлення до навколишнього світу.

4. Заклад освіти, релігійні установи, мас-медіа впливають на формування світогляду та поглядів особистості.

5. Освоєння культурних кодів, традицій та мови сприяє інтеграції учнів в конкретну культурну спільноту.

6. Участь дітей у житті суспільства формує громадянську активність та відповідальність [25].

Соціалізація визначає ідентичність людини, формує її взаємодію з оточуючим середовищем та визначає ступінь адаптованості до соціальних умов. Цей процес є ключовим для визначення ролі дитини в суспільстві.

Сучасна епоха, яка пов'язана з появою комп'ютерних технологій, що дотичні до всіх сфер розвитку особистості дитини, характеризується новими термінами, такими як «медіасоціалізація», «кіберсоціалізація». Науковець О. І. Мальцева у своїх дослідженнях описує позитивний вплив кіберпростору на соціалізацію особистості, який включає: «розширення меж спілкування, можливості для здійснення неформальної освіти, самореалізації та самопрезентації [51].

Соціальне виховання це процес формування соціальних навичок, цінностей та норм поведінки у особистості під впливом соціального середовища, включаючи сім'ю, школу та інші соціальні інституції. Його метою є розвиток в людини вмінь ефективно взаємодіяти з іншими та адаптуватися до вимог суспільства.

Нова українська школа має кілька пріоритетних напрямків, серед яких важливе значення має модернізація навчальних програм, впровадження інноваційних методик навчання, розвиток інформаційної та технологічної грамотності учнів, а також формування критичного мислення та творчих

навичок. Також акцентується на вихованні громадянської свідомості та патріотизму [33].

Відповідно до мети, змінилися підходи до навчання, зокрема акцент на компетентнісний зміст освіти, сучасні методики навчання, організація новітнього освітнього середовища. Також не менш важливим сьогодні створення нового освітнього простору, що безпосередньо впливає на емоційний стан учнів та вчителів. В Концепції «Нова українська школа» прописано, що: «зміна освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: повага, увага до неї, прагнення знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання» [34].

У «Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору НУШ, затверджених наказом МОН від 23.03.2018 № 283» зазначено, що: створення нового освітнього простору призводить до змін всіх складових освіти – зростання частки проєктної, командної та групової діяльності під час занять, урізноманітнення організації навчального простору в класах».

У педагогічній літературі поняття компетентність розглядається як «новоутворення суб'єкта діяльності – учня, його внутрішній резерв, який виявляється в системному прояві знань, умінь, здібностей, ставлень, взаємодії та особистісних якостей, що в сукупності забезпечують досягнення цілей діяльності в різних сферах» [33].

Психологи соціальну компетентність описують як: «наявність впевненої поведінки, при якій різні навички стосунків з людьми є автоматизованими й дають можливість мобільно змінювати свою поведінку залежно від ситуації». Дана якість охоплює такі складові: участь у прийнятті рішень, здатність брати на себе відповідальність, здатність регулювати конфлікти; життєдіяльність у різнокультурному середовищі, оволодіння усним і письмовим спілкуванням; бажання та здатність до самонавчання та саморозвитку [42].

Соціальна компетентність практично не залежна від природно фізіологічних (генетичних) якостей особистості, адже вона формується під дією зовнішніх чинників: подолання проблемних ситуацій, умови

самовираження і саморозвитку, подолання життєвих труднощів та досвід, вирішення сімейних ситуацій, соціального середовища. В Державному стандарті початкової освіти соціальна компетентність разом із здоров'язбережувальною трактується як: «активна громадянська позиція, підприємливість, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку» [34].

За твердженням Н. М. Бібік соціальна компетентність передбачає: «здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп), дотримуватися соціальних норм та правил, співпрацювати з партнерами, а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини» [5].

Соціальна компетентність визначається як система складних вмінь та навичок соціальної взаємодії, різних сценаріїв поведінки під час типових життєвих ситуацій, що дають можливість адаптуватися, приймаючи рішення через знання справи. Соціальна компетентність учня – це готовність до сприймання соціальної інформації, відкритість до суспільства, бажання пізнати людей і толерантне ставлення до них, навички соціальної поведінки [38].

Ми підтримуємо думку науковців, що соціальна компетентність школяра є інтегральною якістю, адже вона охоплює систему знань, формування умінь, навичок, розвиток та взаємодію особистості з соціумом, а також здатність об'єктивно оцінювати свої вчинки та обирати стратегію особистої поведінки. Соціальну компетентність ототожнюють з «життєвою компетентністю», оскільки провідним фактором її розвитку є зовнішній чинник (сім'я, життєві труднощі, умови навчання, професійний розвиток, вплив оточення). Саме тому до структури соціальної компетентності часто вводять «соціальний інтелект» й «психологічну гнучкість».

Проблема розвитку соціальної компетентності учнів виникає через недостатню увагу до розвитку міжособистісних навичок та спілкування в

навчальних програмах. Це може впливати на їхню здатність ефективно взаємодіяти в суспільстві та в майбутньому професійному житті. Для вирішення цієї проблеми необхідно включати в освітній процес програми з розвитку комунікативних вмінь, сприяти колективній роботі та вирішенню конфліктів.

1.2. Особливості розвитку учнів 5-х класів в умовах Нової української школи

Державний стандарт базової середньої освіти є продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти і має поділ на два цикли навчального процесу, які дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку й потреби учнів. Перший цикл – адаптаційний – спрямований на природний перехід учнів із початкової школи в середню, який співпадає з початком підліткового віку. Як і будь-який перехідний період, він має свої особливості й пов'язаний із певними труднощами як для учнів та їхніх батьків, так і для вчителів. Адаптація – динамічний процес пристосування людини до змінних умов довколишнього середовища. Адаптація до освітнього середовища включає біологічну, психологічну, соціальну адаптації [13; 47].

Початок навчання у 5-му класі дуже подібний до навчання у 1-му. Різка зміна умов навчання, різноманіття, якісне ускладнення вимог різних вчителів це досить складні випробування для психіки учнів. І вимагають від дитини самостійності, відповідальності.

Основними чинниками, які впливають на адаптацію учнів у 5-му класі, є: зміна соціального статусу в класному колективі; нові умови навчання; збільшення навчального навантаження; фізіологічні зміни; психологічні новоутворення.

У цей період діти часто стають більш тривожними, боязкими або, навпаки, надто галасливими, метушливими. У них може знизитися

працездатність, погіршитися пам'ять, сон й апетит. Часто зовнішні зміни за часом збігаються із початком фізіологічних змін в організмі дітей. Усе це неабияк відображається на успішності. Виникає загроза «зриву адаптації». Безліч нових предметів і вчителів, нові вимоги, необхідність самостійного виконання домашніх завдань (якщо учень відвідував групу продовженого дня в початковій школі) і як наслідок – зниження успішності – саме такі проблеми постають перед багатьма учнями. Перше півріччя у 5-му класі вважається навіть складнішим, ніж у першому. Найголовніша проблема в тому, що діти не вміють ефективно спланувати час, щоб його вистачило не лише на заняття, а й на відпочинок. Це призводить до перевтоми, частих захворювань, зниження успішності та втрати інтересу до навчання [47].

Підлітковий вік – це період інтенсивного фізичного, емоційного та соціального розвитку. Підлітки починають формувати власну ідентичність, випробовують нові соціальні ролі та стикаються зі станом перехідного віку. Важливі аспекти розвитку включають формування самооцінки, розвиток соціальних навичок та становлення власних цінностей. Також важливе взаємодія з батьками та оточуючим середовищем для підтримки їхнього здоров'я та самореалізації [13].

Особливості психічних і пізнавальних процесів в учнів 5-х класів Нової української школи – надзвичайно складний етап психічного розвитку, характеризуючи його, слід мати на увазі низку обставин. З одного боку, за рівнем та особливостями свого психічного розвитку підлітки ще не повністю вийшли з дитинства, а з іншого – вони вже стоять на порозі дорослого життя, в їхній поведінці реально виражається спрямованість на дорослі форми взаємин і ставлень. У розумовому аспекті починається поступовий перехід від конкретного мислення до абстрактного. Проте абстрактне мислення ще не повністю розвинене, тому варто уникати навчального матеріалу, в якому багато нових понять (рекомендовано не більше трьох нових термінів за один урок). Зростає здатність до розуміння наукової термінології, засвоєння значних обсягів текстової інформації. Здатність до синтезу абстрактних

понять і моделей поведінки поки що обмежена, однак учні добре аналізують наведені ситуації, порівнюють їх, роблять висновки [36].

Самооцінка в цьому віці набуває не меншого значення, ніж оцінки дорослих, перетворюючись у надзвичайно важливий мотив поведінки. Переважна орієнтація підлітка на самооцінку пов'язана передусім з його прагненням до самостійності та незалежності, із самоповагою, вимогливістю до себе. Уже, починаючи із шостого класу, інтенсивно розвивається особистісна та міжособистісна рефлексія, підлітки починають вбачати причини своїх конфліктів або, навпаки, успіхів у спілкуванні з товаришами в особливостях власної особистості [13; 47].

Для учнів характерна рівновага позитивних і негативних самооцінок змінюється на різке невдоволення собою, яке поширюється як на навчальну діяльність, так і на всі взаємовідносини з оточуючими. Часто виникає інтерес до себе й до інших людей, прагнучи зрозуміти особливості людини та її стосунки з іншими людьми. Підліток починає оцінювати власні вчинки, щоб осмислити їх наслідки в майбутньому. Підлітки завжди відкриті для спілкування як з однолітками, так і дорослими, іноді їхня замкненість зумовлена відчуттям, що їх не розуміють, переживанням несправедливості чи неповаги до себе [36].

Раптово може змінюватись емоційний стан підлітка: з різкими переходами від надмірної рухливості до спокою, від гарного настрою до байдужості. Підвищена емоційність підлітків зумовлена статевим дозріванням і нерівноваженістю процесів збудження і гальмування, з явною перевагою перших; їхня підвищена збудливість пояснює схильність до афектів – різких виявів радості, гніву, невдоволення тощо. Переживання набувають дедалі більшої стійкості. У підлітковому віці відбувається подальший розвиток почуттів як узагальнених і відносно стійких переживань (інтелектуальних, моральних, естетичних та ін.). Почуття стають тривалішими і стійкішими, що зумовлює посилення їхнього впливу на всі сторони життя підлітків. Аналіз змісту та динаміки переживань підлітків упродовж цього вікового періоду

свідчить, що і для молодших, і особливо для старших підлітків негативні переживання пов'язані з пізнанням самого себе. З віком число таких переживань, пов'язаних зі знаходженням у собі нових негативних рис і якостей тільки зростає [13].

Перехід дитини із початкової школи до середньої завжди пов'язаний із появою нових учителів, заняттями в різних кабінетах, потребою контактувати з однокласниками. Дитина вже не хвилюється про свою успішність або неуспішність взаємин з одним учителем, так як погляди різних учителів на успіхи та поведінку учнів різні, а іноді й протилежні. Для учня це перше зіткнення із суперечностями у взаєминах, адже і в майбутньому на її шляху зустрічатимуться люди, які сприйматимуть її по-різному. Першочергове для неї в цій ситуації є збереження самоповаги, у цьому їй можуть допомогти педагоги і психолог, а також навчать однокласники усвідомлювати свої мотиви і спонукання. В цьому віці можна пропонувати дітям різні анкети, розмовляти з ними про них самих, про те, кого вони собою являють порівняно з іншими учнями. Під час соціалізації у п'ятикласників спостерігається залежність від батьків, учителів, але, з огляду на перехід до основної школи, посилюється автономність. В середній школі відсутня група продовженого дня, тому все більше дітей самі ходять до школи, а після занять до приходу батьків залишаються без нагляду дорослих або спільно з однолітками гуляють поза межами двору, для ігор можуть обирати будівельний майданчик, недобудову, ліс, берег річки, інші небезпечні місця. Особливу увагу слід в цей час потрібно приділяти навчанню спілкуватися з незнайомими людьми та відмови від пропозицій пограти у небезпечних місцях і з небезпечними предметами в класі. У класі формуються групи, переважно з дітей однієї статі. Лідерами найчастіше є діти, які добре вчаться або можуть зацікавити інших особливими здібностями чи навіть новими іграшками, модними речами [36].

Ми розглянули основні особливості розвитку учнів 5-х класів в умовах НУШ. Безперечно це допоможе нам підібрати саме такий діагностичний

матеріал, який буде більш точним при підборі критеріїв виміру розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи.

Висновки до розділу 1

На основі науково- педагогічної літератури ми проаналізували сутність понять «ключові компетентності», «соціальна компетентність». Ми з'ясували, що науковці розглядають «ключові компетентності» як особистісну характеристику здобувача освіти, його здатність до самореалізації протягом усього життя.

Однією з головних ключових компетентностей є соціальна компетентність, яка є багатогранною характеристикою особистості, вона охоплює всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі. Оскільки особистість – істота соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі.

Визначено на основі аналізу науково-педагогічної літератури сутність поняття «соціальна компетентність» як здатність людини ефективно взаємодіяти з іншими у різних соціальних ситуаціях. Соціальна компетентність включає в себе навички спілкування, вміння розв'язувати конфлікти, адаптуватися до різних груп та розуміти соціальні норми. Вона є важливим аспектом функціонування в суспільстві, сприяючи побудові взаємовідносин та розвитку особистості.

Проблема розвитку соціальної компетентності учнів виникає через недостатню увагу до розвитку міжособистісних навичок та спілкування в навчальних програмах. Це може впливати на їхню здатність ефективно взаємодіяти в суспільстві та в майбутньому професійному житті.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація емпіричного дослідження рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи

Для дослідження рівнів розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів проводилось емпіричне дослідження, зміст програми якого передбачав: підбір діагностичних методик та методів вивчення проблеми дослідження; визначення рівнів розвитку соціальної компетентності школярів на основі окреслених критеріїв та показників

Дослідження будь-якого явища має спиратися на дані висхідних позицій цього явища, відповідно, для того, щоб зрозуміти яким чином буде формуватися соціальна компетентність учнів 5-х класів у процесі навчання, варто визначитися із рівнями, критеріями та показниками сформованості досліджуваного феномену. Ми розуміємо, що підлітки – категорія складна як за віком, так і за психологічними характеристиками. До того ж, середовище, в якому соціалізується особистість дитини, також суттєво різниться. Все це дає підстави нам стверджувати, що рівень розвитку соціальної компетентності у дітей буде суттєво відрізнятися. Саме тому пропонуємо виділити чотири рівня розвитку соціальної компетентності в учнів 5-х класів: високий, достатній, середній, низький. Для того, щоб дослідна робота була максимально об'єктивною, пропонуємо дібрати критерії, за якими ми будемо визначати рівні розвитку соціальної компетентності учня, та доберемо відповідно до критеріїв показники.

Обґрунтуємо вибір кожного з критеріїв та показників. Перш за все, варто дати визначення поняттю «мотивація», адже саме мотивація, на наше переконання, є важливим критерієм визначення рівня соціальної компетентності особистості, зокрема учнів 5-х класів. Мотиваційний критерій беззаперечно є основним при визначенні рівня сформованості соціальної компетентності школярів.

Свідченням високого рівня сформованості досліджуваного явища є мотивованість учня до навчання, здатність мотивувати однокласників, бути прикладом для наслідування. Мотивація учнів 5-х класів з достатнім рівнем сформованості соціальної компетентності не є сталою, і частіше потребує педагогічного контролю. Підліток нерідко виявляє пасивність, хоча має достатні здібності для успішного навчання, має задатки лідера, проте не розвиває їх через власні лінощі [55].

Середній рівень мотивації школяра характеризується пасивністю, постійним контролем з боку батьків тому, що вчителі не є авторитетом. Все це спричинює небажання вчитися, і як наслідок – низьку мотивацію в усіх справах.

Низький рівень мотивації учня може проявлятися в постійних пропусках без поважних причин, агресивності відносно зауважень вчителів та однокласників. Найчастіше в таких випадках важливу роль відіграє суворий, інколи навіть жорсткий контроль з боку батьків. Тобто, навчання відбувається з примусу.

Мотивація – це психічний та фізіологічний процеси, які під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників стимулюють людину займатися певним видом діяльності. Тобто, саме від мотивації залежить, чи буде індивідум виконувати певні дії. Проблемі формуванню навчальної мотивації присвячено праці Н. Б. Бондаренко, А. Г. Бугрименко, В. К. Буряка, В. П. Ковальова, О. Є. Малихіна та ін. Так, Н. Б. Бондаренко, досліджуючи проблему навчальної мотивації виокремлює такі мотиви: соціальні мотиви; пізнавальний, комунікативний, мотив участі в навчальному процесі, мотив соціальної ідентифікації, мотив особистісного розвитку, мотив уникнення неприємностей [55].

Погоджуємося із думкою А. Г. Бугрименко, яка стверджує, що мотивація впливає на всі підструктури особистості, зокрема: психічні процеси, характер, емоції, діяльність, спрямованість та здібності.

Наступним критерієм, на наше переконання, важливо визначити комунікативний. Здатність до комунікації в сучасному світі є беззаперечним показником соціалізації особистості. Комунікація як процес супроводжує людину все життя. Завдяки комунікації дитина вчиться розмовляти, будувати свої речення, в подальшому розвиток зв'язного мовлення є необхідною умовою інтелектуального формування дитини. Комунікативну компетентність школярів продуктивно досліджують З. П. Бакум, П. М. Біблів, Н. Б. Голуб, С. О. Караман, О. А. Кучерук, С. А. Омельчук, Є. А. Пасічник, М. І. Пентиліук, О. С. Падалка та інші [6;19].

О. І. Пометун стверджує, що уміння, які використовує індивід в процесі власної мовленнєвої діяльності, називаються комунікативними і ґрунтуються на чіткому усвідомленні дії, складу та структури такої діяльності [40].

Безпосередньо комунікативну компетентність науковці-мовознавці визначають як категорію, яка за своїм змістом зорієнтована безпосередньо на практичний аспект вивчення мови. Під комунікативним критерієм сформованості соціальної компетентності учнів ми розуміємо здатність підлітка до успішного акту комунікації з дорослими та однолітками, прагнення до діалогічного мовлення. Також важливим, на нашу думку, є рівень володіння усним мовленням, тобто словниковий запас школяра.

Отже, високому рівню комунікативної компетентності учнів відповідає його вміння вступати в процес комунікації з дорослими та однолітками, легко будувати діалогічне мовлення, володіння навичками рефлексивного слухання співрозмовника. Дитина не боїться вступати в полеміку, доводити свою точку зору, при цьому з повагою ставиться до поглядів інших людей, які не співпадають з його переконаннями у будь-якому питанні [59; 60].

Рівень володіння усним мовленням – високий. Достатній рівень сформованості комунікативних навичок характеризується успішною комунікацією дитини, проте в учня часто немає бажання брати участь в комунікативних актах, словниковий запас достатній. Підліток швидше вступить в діалог з однолітком, при комунікації з дорослими, зокрема

вчителями, не виявляє відкритості, бажання спілкуватися. Словниковий запас достатній, що свідчить про високий інтелектуальний розвиток особистості.

Середній рівень: комунікація відбувається тільки в односторонньому порядку, учень не виявляє зацікавленості у діалозі, словниковий запас пасивний. З таким учнем можна побудувати комунікативний акт лише за умови його бажання. Такий підліток не виступає ініціатором діалогу, не буде доводити власну точку зору в розмові з іншими. Основною характеристикою такого підлітка можна визначити замкнутість.

Низький рівень комунікації може бути свідченням недостатньої соціалізації дитини. Адже вміння говорити, будувати свої стосунки з іншими через мовлення є базовими навичками особистості, які свідчать про рівень її соціалізації. Учень з низьким рівнем розвитку комунікативного критерію соціальної компетентності вступає в комунікативні акти виключно на вимогу вчителя, серед однокласників не має друзів, словниковий запас недостатній. Критерій соціальної активності має відображати сформованість підлітка до подальшого громадського життя. Саме тому вважаємо за потрібне включити такий критерій в перевірку рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів.

Базою для проведення наукового дослідження став Кілійський заклад загальної середньої освіти № 3 Кілійської міської ради. Учасниками емпіричного дослідження були учні 5-х класів НУШ. Для досягнення мети ми використовували наступні методи дослідження: тестування учнів, спостереження, бесіда.

Емпіричне дослідження проводилось протягом жовтня 2023 року. Мета дослідження – визначити рівень розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів. Задля перевірки рівня розвитку соціальної компетентності за мотиваційним критерієм учням були запропоновані анкети: «Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (в адаптації Н.Лусканової - модифікована)» [31], опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю.Гільбуха) [31], проективна методика «Дерево» (Джон і Дайан

Лампен) [31], опитувальник особистісної адаптованості школярів А.Фурмана [31], соціометрія Дж.Морено.

Так, анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації Н. Лусканової (модифікована) визначає категорію респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 5-6 років. Інтерпретація результатів передбачає:

25-30 балів – високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності. Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

20-24 бала – гарна шкільна мотивація (середній рівень). Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання, виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

15-19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю (зовнішня мотивація). Такі діти досить добре почувуються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо. У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

10-14 балів – низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

9 і менш балів – негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Респондентам надавалася інструкція:

Прочитайте запитання про те, як ви себе відчуваєте в школі. На кожне запитання ви можете відповісти – так або – ні. В анкеті немає правильних чи неправильних відповідей. Відповідайте так, як ви відчуваєте. Загальна кількість запитань (тверджень) – 10. Максимальний час для проходження – 45 хвилин, відображається у правому верхньому куті. Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вкажіть клас/гурт/групу, вік та стать (додаток А).

Опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха) передбачав вибір варіантів так і ні, в разі згоди або незгоди із запропонованим твердженням. Загальна кількість запитань (тверджень) – 15. Максимальний час для проходження – 45 хвилин (відображається у правому верхньому куті). Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вказати клас/гурт/групу, вік та стать (додаток В).

В емпіричному дослідженні використано опитувальник особистісної адаптованості школярів А.В.Фурмана, в якому визначено категорію респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо) з 9 років.

Опитувальник дає змогу здійснювати оперативну діагностику особистісної адаптованості школяра на всіх можливих рівнях її

функціонування, легкодоступний для роботи з ним учнів і охоплює все актуальне поле життєдіяльності школяра, визначає зони високої та низької адаптованості, сприятливі й несприятливі ситуації розгортання адаптивних процесів, нарешті вказує на найважливіші індикатори функціонування Я-концепції особистості та програмує найкращі психосоціальні умови її розвитку залежно від того чи іншого психологічного портрету особистісної адаптивності.

Респондентам надавалася інструкція:

Прочитай уважно запитання, і обері варіант залежно від того, яке місце у твоєму житті сьогодні посідають люди, організації, події, заняття. Загальна кількість запитань (тверджень) – 15. Максимальний час для проходження – 45 хвилин, відображається у правому верхньому куті. Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вкажіть клас/гурт/групу, вік та стать (додаток Г).

На дослідження шкільної мотивації та адаптації була спрямована проєктивна методика «Дерево» (Джон і Дайан Лампен). Категорія респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 9 років. Методика була запропонована на семінарі шкільних психологів в Одесі англійськими психологами Джоном і Дайаной Лампен (1997 р.) для забезпечення можливості більш повного вивчення особистості учня. Даний тест дітям дуже подобається. Форма проведення: групова. Час проведення: 10-15 хвилин. Надавалася інструкція проведення (Додаток Д).

На дослідження соціальної активності була спрямована методика «Соціометрія Дж. Морено». Категорія респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 9 років. Соціометрична техніка, розроблена Дж. Морено, застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин з метою їхньої зміни, поліпшення й удосконалювання. За допомогою соціометрії можна вивчати типологію соціального поведіння людей в умовах групової діяльності, судити про соціально-психологічну сумісність членів конкретних груп. Надавалася інструкція проведення (додаток Ж).

Високий рівень соціальної активності учня 5-х класів характеризується активною громадянською позицією, участю в шкільному самоврядуванні. Учень займає лідерську позицію в колективі, має повагу та авторитет серед однолітків та педагогів. Такий підліток не боїться висловити власну громадянську позицію, цікавиться суспільно-політичним життям міста, країни, світу в цілому. Такі учні активно беруть участь у заходах соціально-патріотичного спрямування, займаються волонтерством.

Достатній рівень соціальної активності характеризується таким чином: учень проявляє інтерес до класних справ, може займати позицію лідера, але виключно в маленькому колективі, може проявляти соціальну активність за сприяння педагогів. Такий учень може бути волонтером, але за підтримки інших людей через недостатню впевненість у власних силах та здібностях.

Середній рівень соціальної активності учня 5-х класів характеризується проявом активності виключно через наполягання педагогів, соціальним життям колективу та закладу освіти не цікавиться. Такий підліток не цікавиться соціальною ситуацією в державі та світі, не володіє інформацією щодо соціального життя закладу освіти, громади, в якій проживає. Підліток з середнім розвитком соціальної активності веде себе відособлено, не проявляє емпатії до інших.

Низький рівень соціальної активності учня можна охарактеризувати таким чином: соціальна активність не сформована, учень не бере участі в шкільному житті, громадянська позиція відсутня. Такий підліток не цікавиться суспільними справами, соціальним життям взагалі. Основними причинами такого ставлення підлітка до соціального життя можуть бути: асоціальний спосіб життя батьків або окремих членів сім'ї (негативний приклад), педагогічна занедбаність (дитині вчасно не надавалась допомога практичного психолога, соціального педагога тощо), стан здоров'я, що перешкоджає активній взаємодії з іншими членами соціуму (інвалідність, періодичні психічні розлади тощо).

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи

Задля перевірки рівня розвитку соціальної компетентності за мотиваційним критерієм учням були запропоновані анкети: «Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (в адаптації Н.Лусканової – модифікована)» [31], опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю.Гільбуха) [31], проєктивна методика «Дерево» (Джон і Дайан Лампен) [31], опитувальник особистісної адаптованості школярів А.Фурмана [31], соціометрія Дж. Морено [31].

Розглянемо детальніше діагностичний інструментарій, котрий дозволив виявити рівень розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи

Зокрема, в емпіричному дослідженні використано модифіковану анкету для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації Н.Лусканової (додаток А).

Характеристика вибірки.

Клас: 5-А.

Кількість респондентів: 18.

Вік: від 10 до 10 років.

Середній вік 10 років.

Стать: жіноча - 11 (61%), чоловіча - 7 (39%) (Таблиця 2.2, додаток Ж).

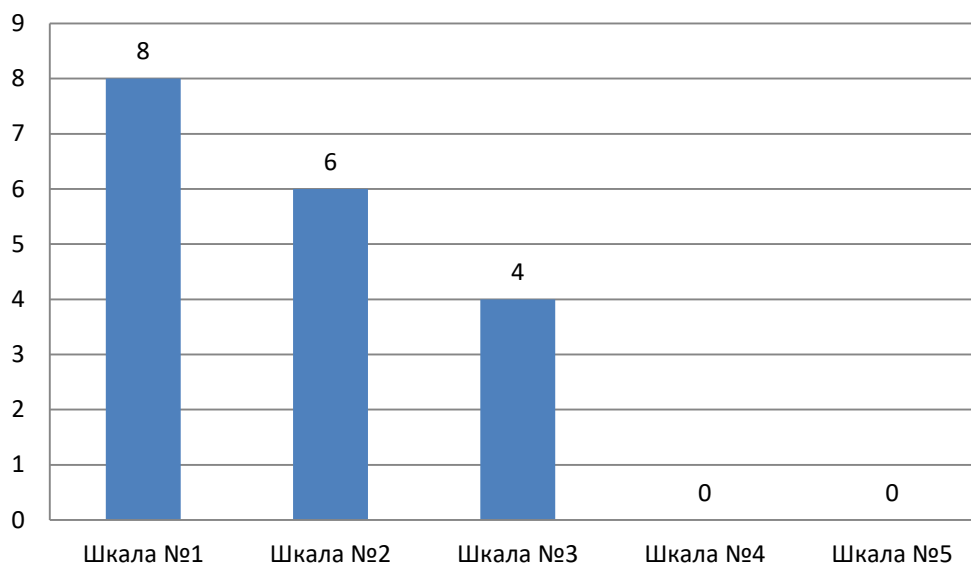

Рис.2.1. Зведений графік за результатами діагностики

За таблицею 2.1 (додаток Б) ми бачимо, що у 8 учнів мотивація на високому рівні, середній рівень мотивації притаманний 6 учням, а 10 учнів мають низьку(зовнішню) мотивацію до навчання (див. табл. 2.1, додаток Б). На нашу думку такі результати свідчать про середній рівень мотивації учнів.

Рекомендації:

1. Ознайомитися з результатами діагностики.
2. Враховувати у своїй роботі (для вчителів 5-х класів).

Якщо учень:

Є неуважним.

Формуванню довірливої уваги сприяє участь учнів у сюжетно-рольових іграх, образотворчій діяльності, конструюванні, аплікаційній діяльності.

Проявляє непосидючість.

Формування довірливої уваги. Врахування при навчанні індивідуальних особливостей: тип темпераменту, гіперактивність тощо.

Неохайно веде зошит.

Розвитку дрібної моторики руки сприяє малювання, ліплення, аплікаційна діяльність, складання мозаїки, плетіння бісеру, робота з глиною. Продуктивність мимовільного запам'ятовування збільшується, коли завдання потребує від учня активної орієнтації в матеріалі, виконання розумових операцій в ігровій діяльності.

Піднімає руку, а при відповіді мовчить.

Не треба штучно занижувати самооцінку дитини. Необхідно вчити «бачити» інших, показати можливість переходу з однієї позиції на іншу при розгляданні однієї і тієї самої ситуації, допомогти дитині стати на позицію вчителя, мами, вихователя. У цьому можуть допомогти режисерські ігри.

Боїться опитування вчителя.

Авторитарний стиль вчителя викликає стан тривоги в учня. Слід дозволяти учням помилятися, бо вони ще вчать, ставитися до помилок спокійно, створити ситуацію успіху на уроці, враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

3. Враховувати у своїй роботі (для вчителів 5-х класів).

Проявляти доброзичливе ставлення, підтримку.

Реалізовувати демократичний стиль керівництва.

Не висувати на початку року великих вимог до дітей, пам'ятати різницю між п'ятикласниками та іншими учнями середньої школи.

Намагатись, щоб заняття викликали в учня позитивні переживання, позитивне емоційне ставлення до навчального предмету.

Орієнтувати дітей на вироблення об'єктивних критеріїв успішності і неуспішності, прагнення перевірити свої можливості і знаходити (за допомогою дорослих) шляхи подальшого їх розвитку і вдосконалення.

Допомогти учням із низьким соціальним статусом в класному колективі відчувати себе потрібними і бажаними в класі.

Проводити відповідні класні години для покращення неформальних відносин між дітьми з використанням активних форм роботи.

Залучати до позакласної роботи, групових заходів, щоб вони більше спілкувалися.

На позакласних заходах давати можливість проявити себе з кращої сторони.

Звертати увагу однокласників на успіхи цих дітей у тому, що в них виходить.

4. Враховувати у своїй роботі (для вчителів 5-х класів).

При визначенні профілю навчання враховуйте не лише здібності, а й професійні наміри учнів.

Переконуйте, що успішність навчання залежить лише від самих учнів, їх готовності брати на себе відповідальність за своє майбутнє.

Щоб допомогти учням краще познайомитись один з одним, плануйте урочну та позаурочну діяльність учнів у динамічних групах, застосовуйте інтерактивні методи взаємодії, заохочуйте учнів до участі у всіх заходах класного керівника та вчителів-предметників. Проводьте класні виховні години, на яких: навчайте самоаналізу, самопізнання, самокритики; розвивайте комунікативні здібності учнів: навчайте культури поведіння у колективі; здійснюйте гендерне виховання, пояснюйте особливості чоловічої та жіночої психіки; здійснюйте профорієнтаційну діяльність; виховуйте такі якості як толерантність, відповідальність, самостійність.

Для підвищення згуртованості класу, формування навичок групової взаємодії, пропонуйте учням розв'язувати спільно проблемні ситуації та обов'язково аналізувати результати своєї роботи, визначати причини невдач та успіхів.

Непопулярних учнів залучайте до різних заходів, що проводяться у школі, підкреслюйте їх достоїнства перед класом, хваліть за найменші успіхи.

Уникайте критики учнів при свідках. Порівнюйте роботу учня з його попередніми роботами, а не з роботами інших.

Дозволяйте учням самостійно оцінювати свою поведінку та її наслідки.

Не наполягайте на відповідях біля дошки тих дітей, які виявляють тривожність. Краще об'єднуйте їх у групи.

Надавайте можливість учням висловлювати свої думки, формуючи їх індивідуальність та впевненість.

До тематики класних зборів включити виступ практичного психолога «Поради щодо успішної адаптації».

5. Інформувати психолога щодо виникнення проблемних моментів у окремих учнів або колективу в цілому (постійно).

Наведемо результати, отримані в ході застосування опитувальника «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю.Гільбуха) (додаток В).

Характеристика вибірки. Клас: 5-А.

Кількість респондентів: 19.

Вік: від 10 до 10 років.

Середній вік 10 років.

Стать: жіноча – 10 (53%), чоловіча – 9 (47%).

Результати діагностики наведено в таблиці 2.2. (додаток Г)

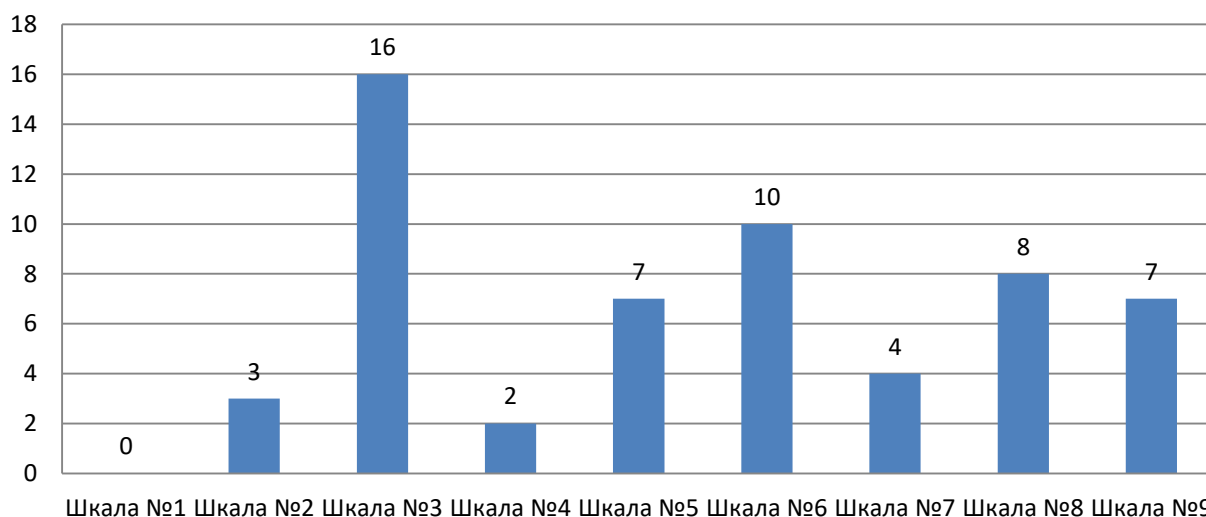

Рис.2.2. Зведений графік за результатами діагностики

Обробка результатів діагностики.

Середньогруповий показник задоволеності учнів шкільним життям високий – 16 учнів, середній – 3 учня, низький – 0 учнів рівень (див. табл. 2.2, додаток Г).

Середньогруповий показник конфліктності учнів класу (тобто як вона усвідомлюється окремими учнями та класом у цілому) високий – 7 учнів, середній – 10 учнів, низький – 2 учня (див. табл. 2.2, додаток Г).

Середньогруповий показник згуртованості класу (тобто як ця якість відбивається у свідомості учнів) високий – 7 учнів, середній – 8 учнів, низький – 4 учня (див. табл. 2.2, додаток Г).

Ми бачимо за таблицею 2.2, що більшість дітей задоволені шкільним життям, але показник згуртованості та показник конфліктності учнів класу на середньому рівні. На нашу думку такі результати свідчать про середній рівень розвитку особистісної адаптованості школяра на всіх можливих рівнях її функціонування (додаток Г).

Рекомендації:

1. Ознайомитися з результатами діагностики.
2. Особливу увагу звернути на учнів, які відчують високу конфліктність у класі, не задоволені шкільним життям або відчують самотність.
3. Запланувати виховні заходи для згуртованості класного колективу та зниження рівня проявів різних форм ворожості та агресивності учнів.
4. У виховній роботі використовувати вправи на зниження рівня агресивності учнів, учити дітей проявляти та обговорювати емоції та почуття, висловлювати свої думки, образи тощо.
5. Використовувати в роботі релаксаційні та психогімнастичні вправи.
6. Розвивати комунікативні навички учнів.
7. Провести бесіди з батьками учнів, які маю схильність до агресивної поведінки. Пояснити їм, що вони повинні стежити за своєю поведінкою в сім'ї. Кращий спосіб виховання дітей – єдність їхніх дій. Рекомендувати батькам обмежувати перегляд дитиною відеофільмів зі сценами насилля. Це стосується і комп'ютерних ігор.
8. Конфліктним учням слід частіше надавати можливість працювати в групах, де успіх залежить від колективної роботи, вміння спілкуватися, домовлятися.

9. Один із самих корисних способів змінити поведінку дитини – це піймати її на хорошому вчинку. Кожен раз, коли дитина стримує себе і не починає бійку, просто відмітьте, що вона стала сильнішою. Дитина реагує на похвалу, користуйтеся цим, для того, щоб змінити її поведінку.

10. Інформувати психолога щодо виникнення проблемних моментів у окремих учнів або колективу в цілому.

Проаналізуємо результати, отримані в ході проведеного опитування щодо особистісної адаптованості школярів (опитувальник А. Фурмана, додаток Г).

Характеристика вибірки. Клас: 5-А.

Кількість респондентів: 57 учнів.

Вік: від 10 до 10 років.

Середній вік 10 років.

Стать: жіноча – 35 (53%), чоловіча – 22 (47%).

Результати діагностики

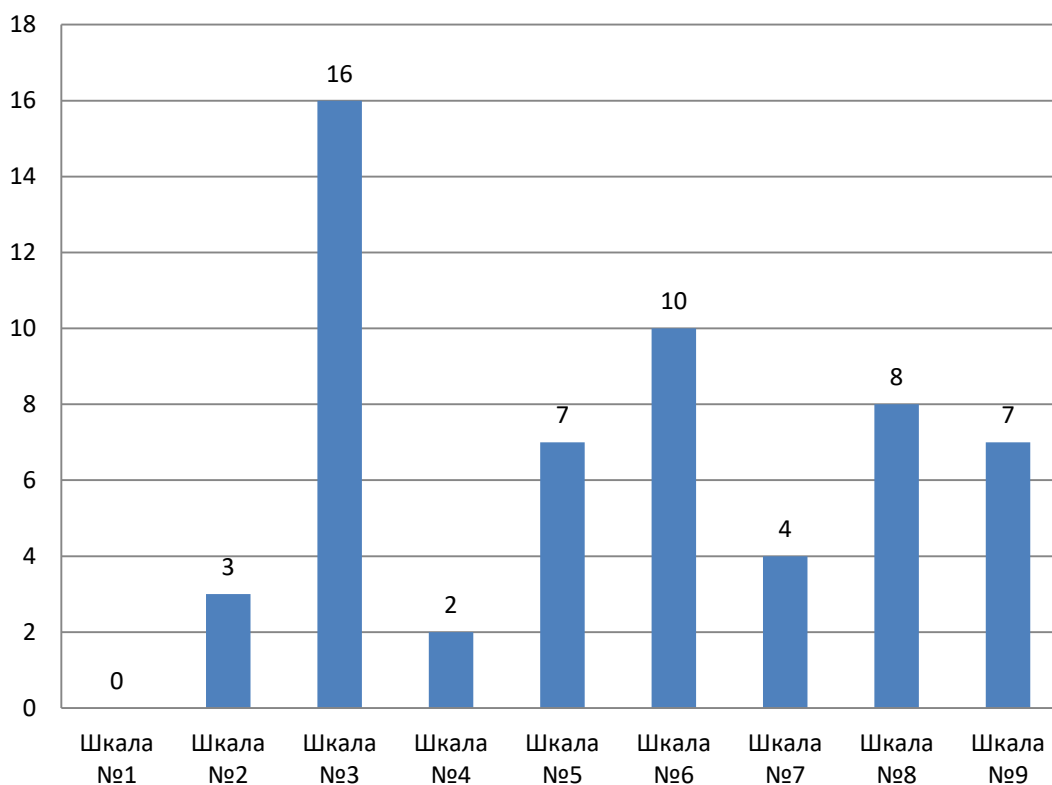

Рис.2.3. Зведений графік за результатами діагностики

За рівнем функціонування особистісної адаптованості:

Шкала 1. Мають дуже високий рівень психологічної адаптації 0 учнів.

Шкала 2. Високий рівень адаптованості мають 3 учня.

Шкала 3. Середній рівень адаптації мають 16 учнів.

Шкала 4. Низький рівень адаптації мають 2 учня.

Шкала 5. Неочевидний рівень неадаптованості у 7 учнів.

Шкала 6. Очевидний рівень неадаптованості у 10 учнів.

Шкала 7. Ситуативна дезадаптація у 4 учнів.

Шкала 8. Стійкий очевидний рівень дезадаптації у 8 учнів.

Шкала 9. Критичний рівень дезадаптації у 7 учнів.

Шкала 10. Супер-критичний рівень дезадаптації 0 учнів.

Всього адаптованих 19 учнів.

Всього неадаптованих 21 учень.

Всього дезадаптованих 17 учнів (див. рис. 2.3.).

За рисунком 2.4 ми бачимо, що 19 дітей адаптовані до навчання, 17 учнів дезадаптовані, 21 учень неадаптований. На нашу думку такі результати свідчать, що адаптованість в учнів 5-х класів НУШ розвинена на середньому рівні (без урахування неадаптованих).

Продемонструємо дані за результатами використаної у емпіричному дослідженні проективної методики «Дерево» за Джоном і Дайан Лампен (додаток Д).

Зведені дані за результатами діагностики.

Характеристика вибірки.

Клас/гурт/група: 5Б.

Кількість респондентів: 20.

Вік: від 10 до 10 років. Середній вік 10 років.

Стать: жіноча – 12 (60%), чоловіча – 8 (40%).

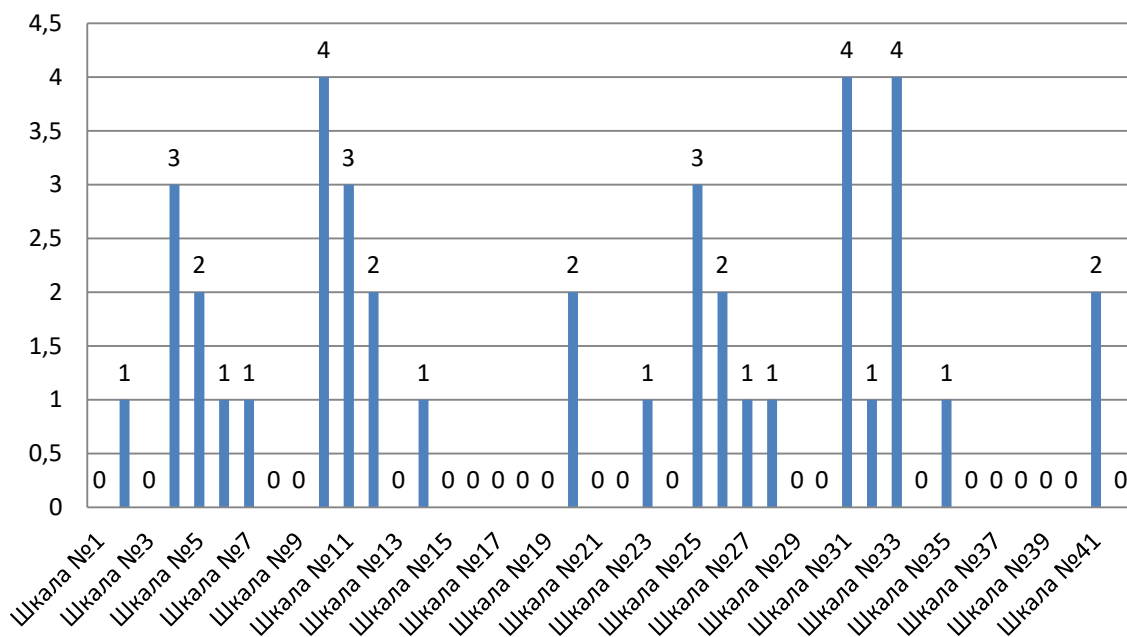

Рис.2.4. Зведений графік за результатами діагностики

За результатами діагностики 3 учня обрали позицію під номером № 1, 3, 6, 7 – поза цілеспрямованої людини, яка нічого не боїться – ні перешкод, ні перепон на шляху, це стосується таких учнів.

Позиції №2, 11, 12, 18, 19 обрали 5 учнів, це говорить, про те, що діти комунікабельні особистості, націлені на допомогу друзями і близьким

Позиція №4 властива 1 учню – стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.

Позицію №5 відзначила 1 дитина, для неї характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.

Позицію №9 обрав 1 учень – це просто дуже веселі людини, які любляють розваги.

Позицію №13, 21 відмітили 3 учня – їм властива відстороненість, замкнутість, тривожність.

Позиція №8 властива 2 учням – цих дітей характеризує відстороненість від навчального процесу, любить занурюватися в свій світ, мріяти і міркувати.

Позиції №10, 15 обрали 4 учня – їм властиві комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.

Позицію №14 відмітили 2 дитини, що говорить про кризовий стан, «падіння в прірву», емоційні проблеми і навіть початок депресії .

Позицію №20 часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство. Ця позиція властива 2 дітям.

№16, 17 – варто уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком. Слід зауважити, що позицію №16 діти не завжди розуміють як позицію «чоловічка, який несе на собі чоловічка №17», а схильні бачити в ній людину, яка підтримує і яку обіймають інші. Цю позицію обрали 4 дитини (див. табл. 2.3, додаток Є).

Згідно таблиці 2.3. (додаток Є) ми можемо бачити, що комунібельність учнів 5-х класів розвинена на середньому рівні, також з результатів діагностики розуміємо, що є учні які потребують підвищеної уваги. На нашу думку такі результати свідчать про середній рівень комунікабельності (взаємодопомоги, товариської поведінки).

З метою соціометричного дослідження взаємодії респондентів у класі/групі, виявлення лідерів та ізольованих респондентів було застосовано методику «Соціометрія Дж. Морено» (додаток Е).

Проблема (зміст): конфлікти в класі/групі, ізольовані респонденти.

Діагностичний інструментарій: Соціометрія Дж. Морено.

Характеристика вибірки.

Клас: 5-Б.

Кількість респондентів: 21.

Таблиця 2.4

Результати діагностики:

Отриман их +	Отриман их -	Відданих +	Відданих -	Соц. статус +	Соц. статус -	Потреба у спілкуванні	Популярність, авторитетність
5	0	6	0	0.25	0	30%	25%

Отриман их +	Отриман их -	Відданих +	Відданих -	Соц. статус +	Соц. статус -	Потреба у спілкуванні	Популярність, авторитетність ь
1	0	4	0	0.05	0	20%	5%
6	0	4	1	0.3	0	15%	30%
3	0	5	0	0.15	0	25%	15%
10	0	12	0	0.5	0	60%	50%
8	0	4	0	0.4	0	20%	40%
5	0	4	0	0.25	0	20%	25%
4	0	5	1	0.2	0	20%	20%
9	0	6	0	0.45	0	30%	45%
6	2	3	0	0.3	0.1	15%	20%
4	0	4	0	0.2	0	20%	20%
9	0	4	0	0.45	0	20%	45%
6	0	4	0	0.3	0	20%	30%
5	0	4	0	0.25	0	20%	25%
3	0	14	0	0.15	0	70%	15%
3	0	4	0	0.15	0	20%	15%
5	1	5	1	0.25	0.05	20%	20%
0	0	3	0	0	0	15%	0%
1	0	2	0	0.05	0	10%	5%
2	0	5	1	0.1	0	20%	10%
0	0	4	1	0	0	15%	0%

Соціограма позитивних виборів

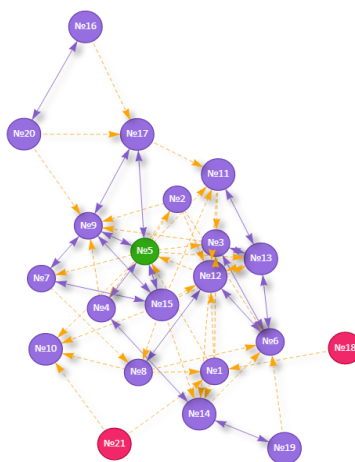

Рис. 2.5. Зведений графік за результатами діагностики

Соціограма негативних виборів

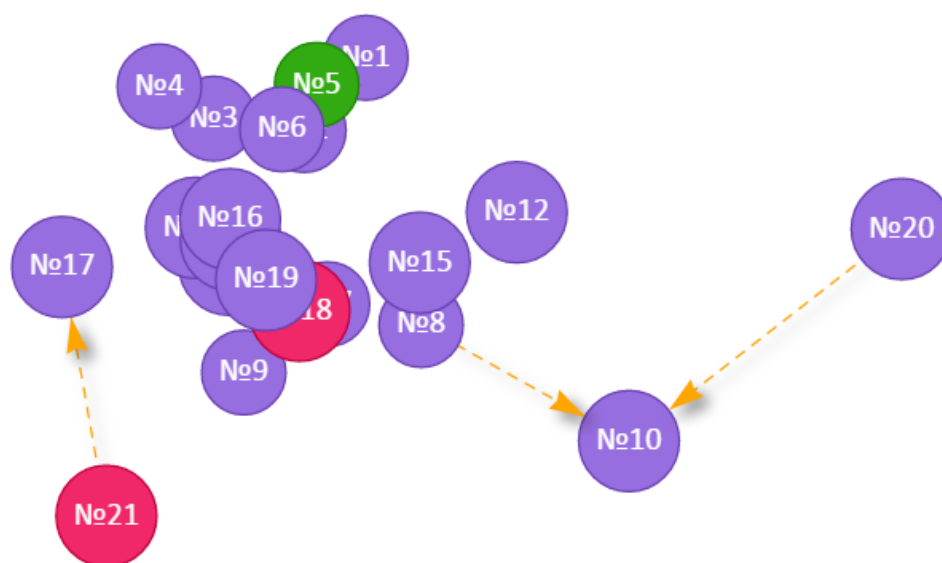

Рис. 2.6. Зведений графік за результатами діагностики

Таблиця 2.5

Індекси (згуртованість, єднаність тощо)	
Сума всіх плюсів	106
Сума всіх мінусів	5
Не зроблені вибори	393
Групова єдність	9%
Групова роз'єднаність	0%
Групова згуртованість	0.64
Емоційна згуртованість	0.09

Результати діагностики, які ми можемо бачити на рис. 2.5. і 2.6., засвідчують, що діти 5-х класів мають різне соціальне положення в класі. Значення індексу групової згуртованості 0,64 у соціометричному дослідженні дає нам підстави стверджувати, що взаємодія респондентів у

класі розвинута на середньому рівні. Також потрібно звернути увагу на дітей які потребують спілкування.

Рекомендації:

1. Ознайомитися з результатами досліджень. Отримати консультацію практичного психолога за результатами діагностики (за потребою)

2. Залучати ізольованих учнів у цікаву діяльність класу.

3. Запланувати виховні заходи для підвищення рівня розвитку комунікаційних умінь та навичок, психологічної та соціальної пластичності.

4. Допомогати учням досягати успіху в тій діяльності, від якої, насамперед, залежить становище дитини (подолання неуспішності тощо).

5. Сприяти соціалізації, надавати допомогу в установленні контактів з однолітками учням, які мають високі показники девіантної поведінки. Відпрацьовувати поведінкові навички, створюючи ситуації успіху, якщо можливо, доручити відповідальну посаду в колективі.

6. У роботі застосовувати методи, що дозволять подолати афективність (запальність, войовничість, уразливість), яка часто є причиною і, звичайно, наслідком психологічної ізоляції: створення ситуації психологічного комфорту; установлення довірливих відносин з підлітком; формування у підлітків позитивної самооцінки; розвиток навичок спілкування і поведінки; формування пізнавальних інтересів тощо.

7. Використовувати у своїй роботі не прямі методи: наприклад, боязкого, самотнього учня підтримують авторитетні однолітки.

8. Формувати в учнів позитивну самооцінку.

9. Створювати умови для підвищення рівня успішності в провідній діяльності.

10. Інформувати психолога щодо виникнення проблемних моментів в окремих учнів або колективу в цілому (постійно).

Спостерігається перевага низького рівня розвитку саморегуляції та самоконтролю серед школярів: 62,38%. Зовнішні мотиви учнів переважають

над внутрішніми, низький рівень умінь аналізувати власну діяльність, контролювати емоції та свідомо керувати нею, адекватно визначати та досягати своїх цілей. Високий рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку спостерігається у 12,8% школярів; середній рівень виявлено у 27,2%. Низький рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку виявлено у 59,9% школярів.

Можемо помітити, що серед школярів переважає низький рівень прояву функції надання позитивного зворотнього зв'язку, учні, які продемонстрували низький рівень не володіють навичками уважного слухання співбесідника, його розуміння, які є важливими для формування навичок міжособистісного спілкування та основи становлення успішної особистості у суспільстві (див. табл. 2.1, додаток Б).

Загальна картина показала, що у 68,8% учнів переважає середній рівень розвитку соціальної компетентності. У респондентів з середнім рівнем характеризується наявність обмежених, неточних знань про об'єкти соціальної дійсності; до соціально значущої діяльності прояв слабого інтересу чи взагалі його відсутність; стриманість у прояві емоцій; фрагментарні уявлення про правила та норми поведінки в соціумі; відсутність здатності до самооцінки в поведінці; неможливість пояснити розуміння понять: почуття, настрої, співпереживання (див. табл. 2.3. додаток И); прояв неадекватних почуттів та емоцій; неможливість самостійно подолати, при потраплянні в нього; здатність до дій, які не відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; в незнайомих ситуаціях відсутність впевненості та самостійності у поведінці (див. рис. 2.4).

Виявлений середній рівень у школярів засвідчує недостатнє володіння широкими та конкретними знанням про об'єкти соціальної дійсності; недостатній прояв ситуативного інтересу до соціально значущої діяльності; недостатнє володіння здатністю до самооцінки поведінки, коригування власних дій; розуміння важливості спілкування з іншими людьми, вступ в спілкування як вияв мотиву самореалізації; в типових ситуаціях спілкування з

однолітками чи дорослими; знання правил і норм поведінки; наявність уявлень про засоби спілкування (мова, жести); здатність пояснити значення понять: співпереживання, настроїв; в конфліктах з однолітками самостійність пошуку способу поведінки; розуміння значення найбільш поширених жестів та використанні їх в спілкуванні; вільну передачу свого власного задуму за допомогою слів; прояв ініціативи в спілкуванні лише з добре знайомими людьми; складність у прояві емоцій; адекватність оцінки тільки деяких своїх якостей; адекватність сприймання та оцінювання вчинків, дій тільки добре знайомих людей; здійснення дій, які не завжди відповідають соціальним нормам, які є загальноприйнятими.

У 12,8% учнів діагностовано високий рівень сформованості соціальної компетентності. Респондентів з високим рівнем характеризують широкий та стійкий обсяг соціальних знань про об'єкти соціальної дійсності у формі понять; широкі та стійкі соціальні інтереси, наявність зовнішньої та внутрішньої мотивації до спілкування; здатність до самооцінки поведінки та коригування власних дій; визнання цінності його взаємодії з іншими людьми; знання правил та норм поведінки в різних життєвих ситуаціях спілкування з дорослими та однолітками; володіння засобами вербального та невербального спілкування; можливість пояснити значення понять: почуття, настроїв, співпереживання; самостійність в пошуку адекватного способу поведінки в конфліктах з дорослими чи однолітками; прояв ініціативи в спілкуванні з дорослими чи однолітками; прояв емоцій адекватного поводження ситуаціях; адекватне сприйняття та оцінка якостей партнерів в спілкуванні, своїх вчинків та дій; здійснення дій, що відповідають соціальним нормам, які є загальноприйнятими, самостійне і впевнене поводження себе у нових ситуаціях (див. рис. 2.4).

Висновки до розділу 2

Організація емпіричного дослідження дозволила:

1. Виділити чотири рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів: високий, достатній, середній, низький.

2. Для того, щоб дослідна робота була максимально об'єктивною, підібрано критерії, за якими ми будемо визначати початковий і сформований рівень соціальної компетентності учня, та підібрано відповідно до критеріїв показники.

3. Емпіричне дослідження проводилось протягом жовтня 2023 року. Мета дослідження – визначити рівень розвитку соціальної компетентності в учнів 5-х класів НУШ. Задля перевірки рівня розвитку соціальної компетентності учням були запропоновані анкети: «Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації (в адаптації Н. Лусканової – модифікована)», опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха), опитувальник особистісної адаптованості школярів А. В. Фурмана, проєктивна методика «Дерево» (Джон і Дайан Лампен), Соціометрія Дж. Морено.

Аналіз результатів емпіричного дослідження рівня розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи засвідчив, що в учнів (68,8)% переважає середній рівень сформованості соціальної компетентності. У респондентів з середнім рівнем характеризується наявність обмежених, неточних знань про об'єкти соціальної дійсності; до соціально значущої діяльності прояв слабкого інтересу чи взагалі його відсутність; стриманість у прояві емоцій; фрагментарні уявлення про правила та норми поведінки в соціумі; відсутність здатності до самооцінки в поведінці; неможливість пояснити розуміння понять: почуття, настрої, співпереживання; прояв неадекватних почуттів та емоцій; неможливість самотійно подолати, при потраплянні в нього; здатність до дій, які не відповідають загальноприйнятим соціальним нормам; в незнайомих ситуаціях відсутність впевненості та самотійності у поведінці.

У учнів, які виявили середній рівень розвитку соціальної компетентності проявляється недостатнє володіння широкими та конкретними знанням про

об'єкти соціальної дійсності; до соціально значущої діяльності прояв ситуативного інтересу; до самооцінки поведінки, коригуванні власних дій володіє недостатньою здатністю; розуміння важливості спілкування з іншими людьми, вступ в спілкування як вияв мотиву самореалізації; в типових ситуаціях спілкування з однолітками чи дорослими; знання правил і норм поведінки; наявність уявлень про засоби спілкування (мова, жести); здатність пояснити значення понять: співпереживання, настрої; в конфліктах з однолітками самостійність пошуку способу поведінки; розуміння значення найбільш поширених жестів та використанні їх в спілкуванні; вільну передачу свого власного задуму за допомогою слів; прояв ініціативи в спілкуванні лише з добре знайомими людьми; складність у прояві емоцій; адекватність оцінки тільки деяких своїх якостей; адекватність сприймання та оцінювання вчинків, дій тільки добре знайомих людей; здійснення дій, які не завжди відповідають соціальним нормам, які є загальноприйнятими

Аналіз результатів демпіричного дослідження засвідчив потребу у розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-х КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

3.1. Педагогічні умови розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи

Розвиток соціальної компетентності учнів потребує специфічних педагогічних умов, а саме створення клімату взаєморозуміння та підтримки, де учні відчують, що їхні думки та почуття поважаються. Вчителі та дорослі повинні служити прикладом взаємовідносин та емпатії, щоб учні могли наслідувати цю позитивну поведінку. Вчити ефективно спілкуватися, слухати інших, виражати свої думки та домагатися конструктивного розв'язання конфліктів. Створення ситуацій, де учні можуть самостійно вирішувати проблеми та приймати рішення, розвиває їхню впевненість у власних можливостях.

Визначаючи сутність педагогічних умов, зазначимо, що вони створюються вчителями, а фактори існують об'єктивно, незалежно від діяльності. Тому сутність педагогічних умов доцільно визначати через поняття обставини, а не фактори. Таким чином педагогічні умови – це обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу. Можна погодитися і з думкою про те, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності. Але більш детального розгляду потребує думка про те, що об'єктивні можливості матеріально-просторового середовища є педагогічними умовами. На наш погляд, не всі такі можливості є педагогічними умовами, а тільки ті, які створюються саме вчитель та є продуктом його діяльності. Педагогічні ж умови розробляють в межах вузьких дослідницьких тем, тому вони не можуть мати загально педагогічного характеру, хоча певний зв'язок з педагогічними законами та закономірностями

вони мають. Педагогічні умови не можуть суперечити педагогічним законам, закономірностям, принципам та правилам.

Для досягнення ефективних результатів розвитку соціальної компетентності в учнів 5-х класів НУШ нами визначено такі педагогічні умови:

- використання інтерактивних методів, прийомів, вправ на уроках і в позаурочний час;

- залучення учнів 5-х класів до волонтерської діяльності.

Використання інтерактивних методів, прийомів, вправ на уроках і в позаурочний час допомагають учням у цікавій активній навчальній формі здобувати нові знання, набувати життєво необхідних умінь та навичок, сприяють формуванню ключових компетентностей та розвитку наскрізних умінь, визначених у Державному стандарті початкової освіти.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації діяльності, яка має на меті створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Освітній процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів, учителя [11].

Учень і вчитель, перебуваючи у інтерактивній взаємодії є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності.

Інтерактивні методи навчання цікаві для дітей, продуктивні, розвивають творчі здібності школярів, пізнавальні інтереси. На уроках з використанням інтерактивних методів навчання з'являється можливість позбавити закомплексованості учнів з невисоким рівнем навчальних досягнень. Можна

зацікавити школярів навчальним матеріалом і тим самим подарувати їм радість від власних успіхів [11]. На таких уроках діти активно змагаються, спілкуються, намагаються довести свою думку. Вчаться працювати в групі, а також розвиваються комунікативні здібності учнів. Організація навчання у НУШ з використанням інтерактивних методів передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо.

Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації й оптимізації освітнього процесу. Вони дають змогу учням: полегшити процес засвоєння знань; аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати; моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу; вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати, шукати компроміси; знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

Крім того, використання інтерактивних методів дає можливість досягти такої атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, а також реалізувати особистісно-зорієнтоване навчання.

Розглянемо також технології ігрового навчання як організації освітнього процесу, під час якого навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Сьогодні віддають перевагу терміну «імітація» замість «гра» (акцент переноситься на внутрішню сутність дії). Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання.

Види ігор: навчальні, тренувальні, узагальнюючі; пізнавальні, виховні, розвиваючі; репродуктивні, продуктивні, творчі.

Інтерактивне навчання. В Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання О. І. Пометун. Інтерактив (від англ.- взаємний та діяти). Інтерактивне навчання-це спеціальна форма організації пізнавальної активності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок а вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем [40].

Інтерактивне навчання – це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Інтегровані технології передбачають, що вчитель за можливості чітко визначає реакції, поняття, ідеї та навички, які мають бути засвоєні учнем, а потім за допомогою багатостороннього підходу допомагає учневі спрямувати власну діяльність на досягнення цих цілей. При цьому учень може діяти у власному темпі, заповнюючи прогалини у своїх знаннях або пропускаючи те, що вже засвоєно.

Мультимедійні технології пов'язані із створенням мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням (будь-якого віку), не виходячи з навчальної

аудиторії, будинку, офісу, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, Тобто можливості бачити, чути, читати.

Мережеві технології призначені для телекомунікаційного спілкування учнів з викладачами, колегами, працівниками бібліотек, лабораторій, установ освіти тощо. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через всесвітню мережу Інтернет.

Формами мережевої комунікації є: електронна пошта призначається для обміну інформацією між суб'єктами зв'язку, здійснення консультування, організації дистанційного навчання; телеконференція дозволяє викладачеві та учням, що знаходяться на значній відстані одне від одного, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми, брати участь у ділових іграх, практикумах тощо в умовах так званого віртуального класу.

Для розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів НУШ застосовуються різноманітні інтерактивні педагогічні технології. Зокрема, важливо створювати сприятливе навчальне середовище, де учні можуть взаємодіяти та розвивати соціальні навички. Використання проектної діяльності, рольових ігор, інтегративних методик допомагає розвивати комунікативні вміння та сприяє взаєморозумінню серед учнів. Крім того, використання інтерактивних технологій, онлайн-ресурсів та віртуальних ігор сприяє активізації навчання та формуванню соціальних компетентностей.

Однією з важливих педагогічних умов розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів НУШ, на нашу думку, є залучення дітей до волонтерської діяльності. Волонтерська діяльність добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Для школи це означає появу нового виду діяльності як для її керівників, так і для вчителів, учнів, їхніх батьків, членів шкільної громади, які самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проекти – соціальні,

екологічні, валеологічні, культурно-просвітницькі, інформаційні, дослідницькі.

Волонтерство – це добровільна безкорислива суспільно корисна діяльність, а волонтер – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим та має активну життєву позицію. Це громадянин та патріот своєї країни, що добровільно діє в різних сферах суспільного життя. Волонтерство – це спосіб життя [48].

Волонтерство розвиває соціальні, громадянські та емоційні навички, які є ключовими для концепції Нової української школи. Ці компетентності необхідні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, сім'ї та роботі. Волонтерство допомагає розвивати комунікаційну компетентність: школярі вчаться висловлювати свою позицію, приймати аргументи інших, вести дискусію [48].

Волонтерський рух в освітньому закладі необхідно пропагувати ще з початкової школи і розвивати впродовж всього навчання. З цією метою в школі можна проводити певні акції, наприклад: відправити листівку на фронт або в лікарню. Це може бути дитячий малюнок, який зігріє серце тих, хто нас захищають, або тих, хто воюють із хворобами в лікарнях. Зворушливі непевні літери допоможуть хлопцям та дівчатам відчути підтримку. Таке волонтерство може стати елементом національно-патріотичного виховання, а також навчити дітей толерантного ставлення до хворих; допомогти старшим людям. Самотні дідусі та бабусі потребують не лише матеріальної допомоги, але й розмов. Проводячи час із ними, діти вчаться емпатії та толерантності до інших; відвідати притулок для тварин. Ці тварини потребують не лише догляду та їжі, але й людської любові. Екскурсія до такого притулку може, зокрема, розвинути в дітях емпатію та відповідальне ставлення до навколишнього середовища і його чотирилапих представників; організувати разом із класом святковий ярмарок поробок, з якого всі зароблені гроші передати на благодійність. Віддати старий одяг, книжки, іграшки тим, хто потребує цього

більше. Така діяльність, крім емпатії, розвиває ініціативність та організаторські навички [48].

Для усвідомлення цінності своєї добродійної діяльності, підкріплення мотивації для подальшої участі у волонтерському русі школярам необхідно забезпечити соціальну рефлексію, тобто, можливість побачити себе і результати своєї діяльності сторонніми очима, допомогти їм проаналізувати власні досягнення і труднощі, що сприятиме розвитку їхньої самосвідомості і особистісному зростанню.

3.2. Методичні рекомендації щодо реалізації педагогічних умов розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи

Соціальна компетентність, як нам вже вдалося визначити, це особистісна характеристика індивідуума, яка може складатися із набору різних знань, умінь та навичок. Соціальну компетентність учня 5-х класів ми пропонуємо розуміти як поєднання мотиваційного, комунікативного критерію, критерію соціальної активності та самооцінки. Разом з тим, стало очевидним, що розвиток означеної компетентності має відбуватися системно, протягом усього періоду навчання школяра.

Впровадження інтерактивних технологій потребує від учителя розуміння суті даної моделі навчання, уміння старанно планувати свою роботу, значної кількості часу, особливо на початкових етапах. Слід поступово вводити елементи інтерактивних технологій на окремих уроках, починаючи з найпростіших – робота в малих групах, парах, трійках, «мозковий штурм», «мікрофон» тощо.

Слід усвідомлювати, що змістом такого уроку є програмовий матеріал. Мета – реалізація навчальних цілей, загальний розвиток учня, надання кожному з них оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення можливостей самовизначення. Результат – створення

дидактичних умов для ситуації успіху дитини у про цесі навчальної діяльності, збагачення її мотиваційної, інтелектуальної та інших сфер.

Ефект від використання інтерактивних прийомів максимальним буде тільки тоді, коли сам вчитель глибоко усвідомить суть і необхідність такої роботи, при цьому врахує вікові особливості та рівень розвитку учнів класу.

Демократизація навчання, що є потребою суспільства, неможлива без осучаснення уроку. Уроку, який проводиться для учнів і заради учнів. Майстерність учителя сьогодні полягає у творчому підході до конструювання уроків, у постійному прагненні підвищити ефективність на вчально-пізнавальної діяльності шляхом новітніх організаційних форм. При цьому значущою залишається реалізація на уроці виховних, розвивальних та освітніх завдань.

Волонтерську роботу в навчальному закладі найбільш доцільно організувати шляхом створення кількох волонтерських ініціативних груп з числа учнів різних класів, об'єднаних за інтересами та на добровільній основі. Такі волонтерські загони можуть бути як різновіковими (з числа учнів класів основної і старшої школи), так і з ровесників (наприклад, кілька загонів в одному класі або з паралельних класів). Утворення кількох загонів сприятиме у реалізації природної потреби дітей у змаганні та здоровій конкуренції [48].

Волонтерські групи можна формувати за конкретними напрямками діяльності, а саме: соціальною – підтримка і допомога тим, хто опинився у важкій життєвій ситуації, зокрема, дітям-сиротам і позбавленим батьківського піклування, тимчасово переміщеним із зони екологічних і техногенних катастроф, військових дій та окупованих територій, хворим, самотнім, особам з фізичними обмеженнями та іншим, а також участь у створенні середовища, сприятливого для гармонійного розвитку дітей тощо;

пошуково-краєзнавчою – поглиблене вивчення історії та природи рідного краю; догляд за похованнями видатних людей і героїв; створення літописів; створення та поповнення музеїв бойової слави; вшанування ветеранів і учасників бойових дій тощо; екологічною – збереження та відновлення

природи, турбота про благоустрій міст і сіл; пропагування екологічно-доцільної поведінки тощо; культурологічною – відродження і пропагування культурних цінностей народу, етносів, народних ремесел; поглиблене вивчення традицій рідного краю; мистецька діяльність тощо [48].

Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [48].

Задля організації волонтерського руху у закладі загальної середньої світи варто враховувати наступні позиції:

- потрібна згода батьків кожної дитини;
- недопустиме примушування;
- уведення з цього приводу наказів по школі;
- необхідно навчати дітей бути волонтерами.

Програму волонтерства школярів необхідно розробляти такою, щоб вона була посильною, відповідала їхнім віковим можливостям та не заважала навчанню. Розвиток волонтерства в школі – складний процес, який, даючи великі плоди для дитини, школи і громади, містить і певні труднощі та ризики для вчителя і керівника школи.

Серед труднощів, які виникають на шляху до розвитку шкільного волонтерства, учні й вчителі виділяють такі:

1. Пасивність громадян.
2. Стійкість стереотипу, що за все відповідає держава.
3. Нерозуміння з боку батьків навчально-виховної ролі волонтерської акції.
4. Відсутність підтримки з боку держави волонтерським ініціативам.
5. Відсутність чіткої законодавчої бази, яка б стимулювала розвиток волонтерства [47].

Усі, хто хоч раз організував волонтерську акцію в громаді, визнають, що громадська пасивність – велика проблема сучасного українського суспільства: найважче активізувати людей до праці, розтопивши лід байдужості в їхніх серцях.

Ті вчителі, яким таки вдалося залучити школярів до волонтерської діяльності, можуть зіткнутися зі ще однією проблемою – нерозумінням з боку батьків важливості таких акцій для громади і для самої дитини.

Якщо мова заходить про волонтерство у школі, то дуже часто існує ризик зведення цієї роботи нанівець, і про це теж стверджують учителі, школярі, громада.

Розвиток волонтерства – важливе завдання школи, що передбачає збір інформації про можливих волонтерів та їхню допомогу, планування діяльності, постійну мотивацію, оцінювання результатів акції та ініціювання нової. Важливою умовою шкільного волонтерства є участь у ньому самої шкільної адміністрації та педагогічного колективу, створення можливостей для учнів ініціювати волонтерські акції, залучення до волонтерського руху представників громади – і як «експертів» у конкретній галузі, і як тих осіб, що володіють найціннішим волонтерським ресурсом – прагненням змінити світ на краще.

Не слід забувати про поширення шкільних здобутків у сфері волонтерства передусім серед активної молоді, яку найбільше надихають успіхи, серед батьків і громади, у педагогічних колах.

Висновки до розділу 3

З'ясували що розвиток соціальної компетентності учнів 5-х класів залишається актуальною проблемою, адже результати дослідження засвідчили, що рівень мотивації, комунікативних здібностей, соціальної активності, самооцінки школярів є різним – від високого до низького. При чому найбільшого занепокоєння викликають саме школярі з низьким рівнем сформованості соціальної компетентності, адже цей факт свідчить про низьку соціалізацію особистості.

Для досягнення ефективних результатів розвитку соціальної компетентності в учнів 5-х класів НУШ широко впроваджуються інтерактивні

методи навчання. Використання інтерактивних методів, прийомів, вправ на уроках і в позаурочний час допомагають учням у цікавій активній навчальній формі здобувати нові знання, набувати життєво необхідних умінь та навичок, сприяють формуванню ключових компетентностей та розвитку наскрізних умінь, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти.

Підкреслимо важливість реалізації педагогічної умови, визначеної як «використання інтерактивних методів, прийомів, вправ на уроках і в позаурочний час». Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації діяльності, яка має на меті створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Освітній процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів, учителя.

Учень і вчитель, перебуваючи у інтерактивній взаємодії є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистісний досвід творчої діяльності.

Виокремлено ще одну важливу педагогічну умову розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів НУШ – залучення дітей до волонтерської діяльності. Волонтерська діяльність добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Для школи це означає появу нового виду діяльності як для її керівників, так і для вчителів, учнів, їхніх батьків, членів шкільної громади, які самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проекти – соціальні, екологічні, валеологічні, культурно-просвітницькі, інформаційні, дослідницькі. Волонтерство розвиває соціальні, громадянські та емоційні навички, які є

ключовими для концепції Нової Української Школи. Ці компетентності необхідні для ефективною та конструктивною участю у громадському житті, сім'ї та роботі. Волонтерство допомагає розвивати комунікаційну компетентність: школярі вчаться висловлювати свою позицію, приймати аргументи інших, вести дискусію.

ВИСНОВКИ

Сьогодні в закладі освіти змінюються пріоритети навчання: на перший план виступає розвивальна функція освіти, культ нестандартної самостійної думки. Сучасна школа не повинна давати тільки знання, уміння, навички, а й розвивати учня як гармонійну особистість, здатну застосовувати ці знання, уміння і навички у сучасному житті, орієнтуватися в океані інформації, відрізнити факти від міфів і рекламних повідомлень, знаходити оригінальні рішення, співпрацювати один з одним, мати свою думку і толерантно відстоювати її.

Відповідно до поставленої мети кваліфікаційної роботи були визначені завдання, вирішення яких дало змогу зробити такі висновки. Уточнено поняття «компетентність» та «компетентнісний підхід», «соціальна компетентність». З'ясовано, що компетентність може стосуватися будь-якої сфери життєдіяльності особистості, цим пояснюється система різноманітних компетентностей – соціальна, професійна, управлінська, комунікативна, інтерактивна тощо. Компетентності класифікують як предметні, ключові, загальні та спеціальні. У нашому дослідженні ми розуміємо соціальну компетентність як особистісну характеристику, що включає в себе набір здатностей, умінь та навичок, які покликані забезпечити особистості її ефективне функціонування у суспільстві.

Сучасний заклад освіти має усі потужності реалізації інтерактивних технологій для розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи. Особливо гостро означена проблема постала в часи тотального карантину та військової агресії на території України.

Перевага всіх розглянутих методів і форм активного навчання очевидна. Розумне і доцільне використання цих методів сприяє розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.

Саме інтерактивні методи і волонтерство надають змогу учням аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу й тому зробити засвоєння знань більш доступним; навчитись формувати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументовано дискутувати; навчитись слухати інших, поважати альтернативну думку; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації й переживати їх; вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу; знаходити спільне вирішення проблеми; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи.

Мета і завдання даної кваліфікаційної роботи були виконані. Проаналізували основні теоретичні аспекти понять «ключові компетентності», «соціальна компетентність». Визначили особливості процесу розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів Нової української школи. Провели емпіричне дослідження за темою «Розвиток соціальної компетентності учнів 5-х класів в умовах Нової української школи». Розкрили основні педагогічні умови для розвитку соціальної компетентності учнів 5-х класів та підготували рекомендації щодо реалізації умов розвитку компетентності в учнів 5-х класів в умовах Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. В. Наукові підходи до підготовки майбутніх вчителів технологій як суб'єктів педагогічної взаємодії : Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 54 : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. Пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С.14-19.
2. Башманівський О. Л. Урахування особливостей змісту освіти та навчального матеріалу як дидактична умова формування інтелектуальних умінь учнів. Вісник Житомир. держ. ун. ім. І. Франка. 2008. № 39. с. 101.
3. Бех Ю. В. Філософські проблеми сучасного управління складними системами : ідеї, принципи і моделі : монографія / Ю. В. Бех, А. І. Слепцов. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 404 с.
4. Борбич Н. В. Особливості шкільної соціалізації учнів початкових класів. Педагогічні науки : збірник наукових праць / Гол. ред. М. Степаненко. Полтава, 2009. Вип.2. с. 4.
5. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. №9. с. 1-4.
6. Бондар С. П. Компетентнісна спрямованість змісту і структури навчального предмета в умовах фундаменталізації освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Київ. 2012. Вип. С.17-20.
7. Василюк Т. Г. Дидактичні засади формування соціальної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі навчання гуманітарних дисциплін. Дис. ... канд. пед. наук 13.00.09 – теорія навчання. Тернопіль, 2016. 286 с.
8. Василюк Т. Г., Размолодчикова І.В. Соціально-психологічний театр як інноваційна технологія соціальної роботи. Інноваційна педагогіка. 2021. № 33. 88-91 с.

9. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
10. Візнюк Ю. М. Емпіричний інструментарій для дослідження самоприйняття та соціальної ідентичності депривованих підлітків. Духовність. Цінності. Психологія: [монографія] / гол. ред. М. Ледзінська, І. Філіппова. Луцьк: Волиньполіграф, 2018. 189 с .
11. Гадкевич Л. І. «Інтерактивні технології» // Завуч. 2004.с. 25
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне, 2011. 552. 163 с.
13. Гончаренко Ю. В. Життєві стратегії особистості: психологічний аналіз. Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки. 2017. Т. 1, № 2. с. 79
14. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України за №898 від 30.09.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
15. Єрмаков І. Г. Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. [ред. кол. Н.Софій (голова), І. Єрмаков (керівн. авторськ. кол-ву і наук. ред.) та ін.]. Київ : Кон-текст, 2000. с.58.
16. Зарицька В. І. Теоретико-методологічні основи розвитку емоційного інтелекту у контексті професійної підготовки: монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010.с. 304 .
17. Зімакова Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004. с. 24.
18. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : навч.-метод. посіб. / уклад.: Ю. Єлфімова, Х. Чушак, О. Пасічник, О. Шинаровська, А. Донець : 2021. 92 с.
19. Коваленко В. В. Використання web-орієнтованих засобів у тренінгових заняттях для формування соціальної компетентності молодших

школярів. Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї» 2015. № 5 (125). с. 40

20. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017.с. 192 .

21. Колесникова О.А. Діяльнісний підхід до формування в учнів експериментаторських умінь засобами мобільних та дистанційних технологій в навчанні фізики. Канд. пед. наук 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізика). Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. с. 250.

22. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. 2016. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua.sch.2016/konczepczyia.html>

23. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004.с.112.

24. Комунікації в освіті: історія, теорія, практика. / За ред. О. Гомотюк. Тернопіль, 2020.с. 207.

25. Кондрус О. В. Соціалізація особистості – необхідна умова виховання громадянина України. Збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2012. № 11 (3). URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/3/Kondrus.pdf

26. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери [монографія] / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко; упор. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. с. 65

27. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта: [монографія]. [3-тє вид.]. Київ : Леся, 2012.с. 523.

28. Куземко Л. Зміст, форми і методи формування технологічної компетентності студентів педагогічних спеціальностей. Освітологічний дискурс. 2015. № 2 (10). с. 159.

29. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2016. 284 с.

30. Лещук Г. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 20. С. 71 .

31. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 464 с

32. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія: Фенікс, 2013. 540 с.

33. Нова українська школа: путівник для вчителя 5 класів навчально-методичний посібник / за ред. А. Л. Черній ; відп за вип. В. М. Салтишева. Рівне : РОІППО, 2022. 168 с.

34. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>

35. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Х.: Видавництво «Точка», 2007. 192 с

36. Олексюк О. Є. Лідерські риси та якості як складові структури особистості лідера. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. № 4. 2017. С. 372.

37. Отич О.М. Розвиток творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва: монографія; за наук. ред. І.А. Зязюна. Чернівці: Зелена Буковина, 2011. с.248.

38. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. Теорія і практика управління соціальними системами. № 3. 2017. С. 55-67.
39. Пехота О.М. Освітні технології: навч. - метод. посіб.; За ред. О.М. Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 255с.
40. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. К.: АСК., 2005. 197 с.
41. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
42. Психологічна служба : Підруч. / [В.Г.Панок (наук. ред.), А.Г.Обухівська, В.Д.Острова та ін.]. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с
43. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів з особливими потребами як умова вибору ними успішних життєвих стратегій у сучасному соціумі. Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави : матер. V Міжнар. наук.- практ. конф. (АР Крим, смт.Гаспра, 25-29 вер. 2012 р.) / Ін-т обдарованої дитини НАПН України. Київ, 2012. С. 252.
44. Родигіна І. В. Інноваційний потенціал компетентнісного підходу в освіті. Молодий вчений. 2017.№ 5. С. 423-426. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv.2017.5.98>
45. Романчук Н. Компетентнісний підхід в освіті: концепції, суть, зміст. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 4 (63), 2018. С. 119.
46. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як ресурс інноваційного розвитку шкільної освіти. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 33. 2015. С. 161-167.
47. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. с. 280.
48. Стандарти громадсько-активної школи: волонтерство: навчально-методичний посібник / Товкало М.Я. Під заг. ред. Даниленко Л.І., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 52 с.

49. Смагіна Т. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. Вісник Житомирського державного університету. Вип. Педагогічні науки. С. 138-142.
50. Талаш І. О. Науково-психологічний аналіз компетентності як наукової категорії. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип.42. С.191-211.
51. Талаш І. О., Шимко І. М. Соціальна компетентність – якісна характеристика процесу соціалізації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2018. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Вип.24 (II том). С.166-173.
52. Флярковська О. В. Формування соціальної компетентності у підлітковому віці. Наукові записки Малої академії наук. № 2(18). 2020. С. 81-87.
53. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [текст] / В. Химинець // Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>
54. Шахрай В. Потенціал інтерактивного театру у формуванні соціальної компетентності школярів. Соціальна педагогіка : теорія і практика. 2011. № 4. 49 с.
55. Ягупов В. В. Мотивація навчальних дій як дидактичний принцип / В.В. Ягупов // Педагогіка і психологія професійної освіти : [наук.-метод. журнал / гол. ред. акад. Н. Г. Ничкало]. 2000. № 1. 44-52 с.
56. Christopher Bishop. Neural Networks for Pattern Recognition, Oxford University Press [Текст]: – 1996р .498с .ISBN 0-19-853864-2
57. Jagupow Wasyl. Zasady kompetencyjnego podejsia w oswiacie zawodowej (Принципы компетентностного подхода в профессиональном образовании) / Wasyl Jagupow // Edukacja – technika – informatyka: Rocznik naukowy. – Rzeszow: Wyd-wo Oswiatowe FOSZE, 2013
58. Razmolodchykova I. V. (2022) Planning and Organization of Work of the Extracurricular Educational Institution as a Socio-Pedagogical Issue and the Basis

of Development of a Creative Personality. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 1(33). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30032022/775768

59. Richard O. Duda, Peter E. Hart, David G. Stork (2001) Pattern classification (2nd edition) [Текст], Wiley, New York: 2001p – 738 p

60. Tamara G. Vasyliuk, Ilia O. Lysokon, and Iya M. Shimko. 2021. Digital Educational Environment of a Modern University: Theory, Practice and Administration. In Digital Humanities Workshop (DHW 2021), December 23, 2021, Kyiv, Ukraine. ACM, New York, NY, USA, 8 pages.

61. Tuning, Educational Structures in Europe. Learning outcomes. Competences. Methodology. 2001 – 2009. URL: [www. Relintdeusto / Tuning Project](http://www.Relintdeusto / Tuning Project).

62. Vasyliuk, T. G. (2021). Model of formation of social competence of students in the process of studying the disciplines of the humanitarian cycle. Educational Dimension, 56(4), 171-182.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації Н. Лусканової (модифікована)

Категорія респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 5-6 років.

Інтерпретація результатів:

25-30 балів – високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

Такі діти мають пізнавальний мотив, прагнуть найуспішніше виконувати вимоги, що висуває школа. Учні чітко дотримуються всіх указівок учителя, сумлінні й відповідальні, засмучуються через незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тематику вони зображують учителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал та ін.

20-24 бала – гарна шкільна мотивація (середній рівень). Подібні показники має більшість учнів початкових класів, які успішно можуть упоратися з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тематику вони також зображують навчальні ситуації, а відповідаючи на запитання, виявляють меншу залежність від суворих вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

15-19 балів – позитивне ставлення до школи, але школа цікавить таких дітей здебільшого позаурочною діяльністю (зовнішня мотивація). Такі діти досить добре почуваються в школі, однак відвідують її переважно заради спілкування з друзями та вчителями. Їм подобається почуватися учнями, мати гарний портфель (рюкзак), ручки, зошити. Пізнавальні мотиви в таких дітей сформовані меншою мірою, тому навчальний процес їх цікавить недостатньо. У малюнках на шкільну тематику такі учні зображують зазвичай не навчальні, а позаурочні ситуації.

10-14 балів – низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, пропускають заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, граються, бешкетують. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Нестійко адаптуються до школи. У малюнках на шкільну тематику такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно пов'язують їх зі школою.

9 і менше балів – негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти зазнають серйозних труднощів у навчанні: вони не здатні впоратися з навчальною діяльністю, мають проблеми у спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Вони досить часто сприймають школу як вороже середовище, перебування в якому є для них нестерпним. Також такі учні можуть поводитися агресивно, відмовлятися від виконання завдань, дотримання певних норм і правил. Часто такі школярі страждають на нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей зазвичай не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відбивають індивідуальні пристрасті дитини.

Інструкція:

Прочитайте запитання про те, як ви себе відчуваєте в школі. На кожне запитання ви можете відповісти «так» або «ні». В анкеті немає правильних чи неправильних відповідей. Відповідайте так, як ви відчуваєте. Загальна кількість запитань (тверджень) – 10. Максимальний час для проходження – 45 хвилин, відображається у правому верхньому куті. Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вкажіть клас/гурт/групу, вік та стать.

1. Тобі подобається в школі?
 - Так
 - Ні
2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш у школу?
 - Так
 - Ні

3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу необов'язково приходити всім учням, ти б пішов у школу?

Так

Ні

4. Чи сподобалось би тобі, якби у тебе не було б якогось уроку?

Так

Ні

5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали завдання додому?

Так

Ні

6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися одні перерви?

Так

Ні

7. Ти часто розповідаєш про школу батькам?

Так

Ні

8. Ти б хотів, щоб у тебе був інший вчитель?

Так

Ні

9. У тебе в класі багато друзів?

Так

Ні

10. Тобі подобаються твої однокласники?

Так

Ступінь соціально-психологічної адаптованості учнів	Рівні особистісної адаптованості	Кількість балів
I. Адаптованість	1. а) максимальний б) дуже високий	75 73-74
	2. Високий	69-72
	3. Середній	64-68
II. Неадаптованість	4. Низький	57-63
	5. Неочевидний	50-56
	6. Очевидний	40-49
III. Деадаптованість	7. Ситуативний	30-39
	8. Стійкий, очевидний	21-29
	9. а) критичний б) супер критичний	0-20 -75-1

Додаток Б.

Таблиця 2.1.

Результат
Вік – 10 Стать – жіноча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27
Вік – 10 Стать – жіноча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27
Вік – 10 Стать – жіноча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27
Вік – 10 Стать – чоловіча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27
Вік – 10 Стать – жіноча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 24
Вік – 10 Стать – жіноча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 24
Вік – 10 Стать – чоловіча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 21
Вік – 10 Стать – чоловіча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27

Результат				
Вік – 10 Стать – чоловіча Зовнішня мотивація. Набрано балів: 15				
Вік – 10 Стать – чоловіча Зовнішня мотивація. Набрано балів: 15				
Вік – 10 Стать – чоловіча Зовнішня мотивація. Набрано балів: 15				
Вік – 10 Стать – жіноча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 30				
Вік – 10 Стать – жіноча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 21				
Вік – 10 Стать – жіноча Зовнішня мотивація. Набрано балів: 15				
Вік - 10 Стать – чоловіча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 27				
Вік – 10 Стать – жіноча Високий рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 30				
Вік – 10 Стать – жіноча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 21				
Вік – 10 Стать – жіноча Середній рівень шкільної мотивації. Набрано балів: 21				
№ з/п	Назва шкали	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загалом
1	Високий рівень шкільної мотивації.	3 (38%)	5 (63%)	8 (44%)
2	Середній рівень шкільної мотивації.	1 (17%)	5 (83%)	6 (33%)
3	Зовнішня мотивація.	3 (75%)	1 (25%)	4 (22%)
4	Низький рівень шкільної мотивації.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Результат				
5	Шкільна дезадаптація.	0 (0%)	0(0%)	0 (0%)

Опитувальник «Мій клас»
(методика Боврозера у модифікації Ю.Гільбуха)

Інструкція:

Оберіть варіант «так», якщо ви згодні з даним твердженням, і варіант «ні», якщо не згодні з цим твердженням. Загальна кількість запитань (тверджень) – 15. Максимальний час для проходження – 45 хвилин, відображається у правому верхньому куті. Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вкажіть клас/гурт/групу, вік та стать.

1. Вам подобається навчатися в вашому класі.
 так
 ні
2. Діти в класі завжди б'ються між собою.
 так
 ні
3. У вашому класі кожен учень – твій друг.
 так
 ні
4. Деякі учні вашого класу нещасливі.
 так
 ні
5. Деякі діти в вашому класі є середнячками.
 так
 ні
6. З деякими дітьми в вашому класі ви не товаришуєте.
 так
 ні
7. Діти вашого класу із задоволенням ходять до школи.
 так
 ні
8. Багато дітей з вашого класу люблять битися.
 так

- ні
- 9. Усі учні в вашому класі – друзі.
 - так
 - ні
- 10. Деякі учні не люблять свій клас.
 - так
 - ні
- 11. Окремі учні завжди прагнуть настояти на своєму.
 - так
 - ні
- 12. Усі учні в вашому класі ставляться добре один до одного.
 - так
 - ні
- 13. Ваш клас веселий.
 - так
 - ні
- 14. Діти в вашому класі багато сваряться.
 - так
 - ні
- 15. Діти в вашому класі люблять одне одного як друзі.
 - так
 - ні

Додаток Г

Таблиця 2.1.

Результат
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 15</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 9</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 7</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 15</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 7</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 11</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – низький. Набрано балів: 5</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – низький. Набрано балів: 5</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 15</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 9</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 7</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 15</p>

<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 7</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать - чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 9</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 7</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь конфліктності (К) - середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 9</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 15</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – низький. Набрано балів: 5</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 13</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – жіноча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 7</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – середній. Набрано балів: 9</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 11</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – низький. Набрано балів: 5</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 11</p>
<p>Вік – 10</p> <p>Стать – чоловіча</p> <p>Ступінь задоволеності (З) – середній. Набрано балів: 9</p> <p>Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 13</p> <p>Ступінь згуртованості (Зг) – низький. Набрано балів: 5</p>

Вік – 10 Стать – жіноча Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13 Ступінь конфліктності (К) – середній. Набрано балів: 9 Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 1				
Вік – 10 Стать – жіноча Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13 Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11 Ступінь згуртованості (Зг) – високий. Набрано балів: 13				
Вік – 10 Стать – жіноча Ступінь задоволеності (З) – високий. Набрано балів: 13 Ступінь конфліктності (К) – високий. Набрано балів: 11 Ступінь згуртованості (Зг) – низький. Набрано балів: 5				
№ з/п	Назва шкали	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загалом
1	Ступінь задоволеності (З) – низький.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
2	Ступінь задоволеності (З) – середній.	3 (100%)	0 (0%)	3 (16%)
3	Ступінь задоволеності (З) – високий.	6 (38%)	10 (63%)	16 (84%)
4	Ступінь конфліктності (К) – низький.	1 (50%)	1 (50%)	2 (11%)
5	Ступінь конфліктності (К) – середній.	3 (43%)	4 (57%)	7 (37%)
6	Ступінь конфліктності (К) – високий.	5 (50%)	5 (50%)	10 (53%)
7	Ступінь згуртованості (Зг) – низький.	2 (50%)	2 (50%)	4 (21%)
8	Ступінь згуртованості (Зг) – середній.	5 (63%)	3 (38%)	8 (42%)
9	Ступінь згуртованості (Зг) – високий.	2 (29%)	5 (71%)	7 (37%)

Опитувальник особистісної адаптованості школярів А. В. Фурмана

Категорія респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 9 років.

Опитувальник дає змогу здійснювати оперативну діагностику особистісної адаптованості школяра на всіх можливих рівнях її функціонування, легкодоступний для роботи з ним учнів і охоплює все актуальне поле життєдіяльності школяра, визначає зони високої та низької адаптованості, сприятливі й несприятливі ситуації розгортання адаптивних процесів, нарешті вказує на найважливіші індикатори функціонування Я-концепції особистості та програмує найкращі психосоціальні умови її розвитку залежно від того чи іншого психологічного портрету особистісної адаптивності.

Класифікація показників особистісної адаптованості школярів**Інструкція:**

Прочитай уважно запитання, і обери варіант залежно від того, яке місце у твоєму житті сьогодні посідають люди, організації, події, заняття. Загальна кількість запитань (тверджень) – 15. Максимальний час для проходження - 45 хвилин, відображається у правому верхньому куті. Якщо час буде вичерпано, діагностика завершиться автоматично. Перед початком тестування обов'язково вкажіть клас/гурт/групу, вік та стать.

1. До однокласників
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
2. До вчителів
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне

- Негативне
- Дуже негативне
- 3. До класного керівника
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
- 4. До навчальних предметів
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
- 5. До школи та її вимог
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
- 6. До матері
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
- 7. До батька
 - Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
- 8. До брата, сестри
 - Дуже позитивне
 - Позитивне

- Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
9. До бабусі, дідуся
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
10. До близьких друзів
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
11. До товаришів
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
12. До батьків друзів
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
13. До сусідів
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
14. До своєї поведінки
- Дуже позитивне

- Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне
15. Я-образу чи Я-концепції
- Дуже позитивне
 - Позитивне
 - Нейтральне
 - Негативне
 - Дуже негативне

Додаток Д**Проективна методика «Дерево» (Джон і Дайан Лампен)**

Категорія респондентів (вік, клас, учитель, батьки тощо): з 9 років.

Методика спрямована на дослідження шкільної мотивації та адаптації. Вона була створена для школярів з метою перевірити, як вони освоїлися в школі за перші роки навчання. Проте пізніше з'ясувалося, що тест актуальний і для дорослих.

Форма проведення: групова.

Час проведення: 10-15 хвилин.

Інструкція:

Діти, подивіться уважно на малюнок. Перед вами лісова школа. Учні в ній – лісові чоловічки. У кожного з них різний настрій, кожен зайнятий своєю улюбленою справою, кожен займає своє положення. Можливо, чим вище на дереві знаходиться лісовий чоловічок, тим вище його досягнення, тим більше він успішний в школі.

Уважно розгляньте кожного чоловічка: де він розташований, чим зайнятий. Знайдіть того чоловічка, за номером, який нагадує вам себе, схожий на вас, ваш настрій в школі і ваше становище та оберіть у списку відповідну цифру. А тепер знайдіть номер того чоловічка, яким ви хотіли б бути і на чиєму місці ви хотіли б перебувати та оберіть у списку відповідну цифру.

Інтерпретація результатів:

Позиції, які обирає учень є ототожненням свого реального і ідеального положення, чи є між ними розходження?

Вибір позицій № 1, 3, 6, 7 – поза цілеспрямованої людини, яка нічого не боїться – ні перешкод, ні перепон на шляху;

№ 2, 11, 12, 18, 19 – комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким;

№ 4 – стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі;

№ 5 – характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість;

№ 9 – просто дуже весела людина, любить розваги;

№ 13, 21 – відстороненість, замкнутість, тривожність;

№ 8 – характеризує відстороненість від навчального процесу, любить занурюватися в свій світ, мріяти і міркувати;

№ 10, 15 – комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації;

№ 14 – кризовий стан, «падіння в прірву», емоційні проблеми і навіть початок депресії.

Позицію № 20 часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство.

№ 16, 17 – уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком. Слід зауважити, що позицію № 16 діти не завжди розуміють як позицію «чоловічка, який несе на собі чоловічка № 17», а схильні бачити в ній людину, яка підтримує і яку обіймають інші.

Додаток Е

Зведені дані за результатами діагностики відповідно до проективної методики «Дерево» (Джон і Дайан Лампен):

Результат
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - чоловіча</p> <p>Обрана позиція: №6. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.</p> <p>Обрана позиція: №6. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.</p>
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - чоловіча</p> <p>Обрана позиція: №5. «Який Я?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.</p> <p>Обрана позиція: №5. «Яким хочу бути?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.</p>
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - чоловіча</p> <p>Обрана позиція: №10. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.</p> <p>Обрана позиція: №10. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.</p>
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - жіноча</p> <p>Обрана позиція: №4. «Який Я?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.</p> <p>Обрана позиція: №4. «Яким хочу бути?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.</p>
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - чоловіча</p> <p>Обрана позиція: №2. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.</p> <p>Обрана позиція: №2. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.</p>
<p>Вік - 10</p> <p>Стать - жіноча</p> <p>Обрана позиція: №11. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.</p>

Результат
Обрана позиція: №12. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №4. «Який Я?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі. Обрана позиція: №4. «Яким хочу бути?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №12. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким. Обрана позиція: №12. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №12. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким. Обрана позиція: №12. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №11. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким. Обрана позиція: №11. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.
Вік - 10 Стать - чоловіча Обрана позиція: №5. «Який Я?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість. Обрана позиція: №5. «Яким хочу бути?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №11. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким. Обрана позиція: №12. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.
Вік - 10 Стать - жіноча

Результат
Обрана позиція: №10. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації. Обрана позиція: №10. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №4. «Який Я?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі. Обрана позиція: №4. «Яким хочу бути?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.
Вік - 10 Стать - чоловіча Обрана позиція: №10. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації. Обрана позиція: №10. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.
Вік - 10 Стать - чоловіча Обрана позиція: №20. «Який Я?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство. Обрана позиція: №20. «Яким хочу бути?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство.
Вік - 10 Стать - чоловіча Обрана позиція: №20. «Який Я?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство. Обрана позиція: №20. «Яким хочу бути?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №10. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації. Обрана позиція: №10. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №7. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху. Обрана позиція: №7. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.

Результат
Вік - 10 Стать - жіноча Обрана позиція: №14. «Який Я?» - кризовий стан, «падіння в прірву», емоційні проблеми і навіть початок депресії. Обрана позиція: №14. «Яким хочу бути?» - кризовий стан, «падіння в прірву», емоційні проблеми і навіть початок депресії.

Додаток Є

Таблиця 2.3

Назва шкали	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загалом
№1. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№2. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	1 (100%)	0 (0%)	1 (5%)
№3. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№4. «Який Я?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.	0 (0%)	3 (100%)	3 (15%)
№5. «Який Я?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.	2 (100%)	0 (0%)	2 (10%)
№6. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	1 (100%)	0 (0%)	1 (5%)
№7. «Який Я?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	1 (100%)	1 (5%)
№8. «Який Я?» - відстороненість від навчального процесу, любить занурюватися в свій світ, мріяти і міркувати.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№9. «Який Я?» - просто дуже весела людина, полюбляє розваги.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№10. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.	2 (50%)	2 (50%)	4 (20%)
№11. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	3 (100%)	3 (15%)
№12. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	2 (100%)	2 (10%)
№13. «Який Я?» - відстороненість, замкнутість, тривожність.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Назва шкали	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загалом
№14. «Який Я?» - кризовий стан, “падіння в прірву”, емоційні проблеми і навіть початок депресії.	0 (0%)	1 (100%)	1 (5%)
№15. «Який Я?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№16. «Який Я?» - уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№17. «Який Я?» - уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№18.«Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№19. «Який Я?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№20. «Який Я?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство.	2 (100%)	0 (0%)	2 (10%)
№21. «Який Я?» - відстороненість, замкнутість, тривожність.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№1. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№2. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	1 (100%)	0 (0%)	1 (5%)
№3. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№4. «Яким хочу бути?» - стійка життєва позиція допомагає досягати високих результатів в справах, особливо якщо на шляху не виникають серйозні труднощі.	0 (0%)	3 (100%)	3 (15%)
№5. «Яким хочу бути?» - характерна швидка стомлюваність, слабкість через невеликий запас енергії і життєвих сил, сором'язливість.	2 (100%)	0 (0%)	2 (10%)
№6. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	1 (100%)	0 (0%)	1 (5%)

Назва шкали	Чоловіча стать	Жіноча стать	Загалом
№7. «Яким хочу бути?» - цілеспрямована людина, яка нічого не боїться - ні перешкод, ні перепон на шляху.	0 (0%)	1 (100%)	1 (5%)
№8. «Яким хочу бути?» - відстороненість від навчального процесу, любить занурюватися в свій світ, мріяти і міркувати.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№9. «Яким хочу бути?» - просто дуже весела людина, полюбає розваги.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№10. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.	2 (50%)	2 (50%)	4 (20%)
№11. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	1 (100%)	1 (5%)
№12. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	4 (100%)	4 (20%)
№13. «Яким хочу бути?» - відстороненість, замкнутість, тривожність.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№14. «Яким хочу бути?» - кризовий стан, “падіння в прірву”, емоційні проблеми і навіть початок депресії.	0 (0%)	1 (100%)	1 (5%)
№15. «Яким хочу бути?» - комфортний стан, нормальна адаптація до поточної життєвої ситуації.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№16. «Яким хочу бути?» - уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№17. «Яким хочу бути?» - уточнити, що дитина розуміє під цим малюнком.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№18. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№19. «Яким хочу бути?» - комунікабельна особистість, націлена на допомогу друзями і близьким.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
№20. «Яким хочу бути?» - часто обирають учні з завищеною самооцінкою й установкою на лідерство.	2 (100%)	0 (0%)	2 (10%)
№21. «Яким хочу бути?» - відстороненість, замкнутість, тривожність.	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)

Додаток Ж

Соціометрія Дж. Морено

Соціометрична техніка, розроблена Дж. Морено, застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин з метою їхньої зміни, поліпшення й удосконалювання. За допомогою соціометрії можна вивчати типологію соціального поведіння людей в умовах групової діяльності, судити про соціально-психологічну сумісність членів конкретних груп.

Увага! Під час проходження респондент має право нікого не обирати, абирати одну і ту саму людину в кожному з питань (не можна обирати в одному й тому самому питанні одну й ту саму людину декілька разів). Обов'язково мають взяти участь усі члени групи соціометричного дослідження, в іншому випадку результати можуть вважатися часково достовірними. Якщо респондент все ж таки не пройшов соціометричне дослідження, внесіть його результат самостійно у розділі «Внесення відповідей» не зробивши жодного вибору.

Мета соціометричної процедури:

1. вимір ступеня згуртованості – роз'єднаностів групи;
2. виявлення «соціометричних позицій», тобто співвідносного авторитету членів групи по ознаках симпатії-антипатії, де на крайніх полюсах виявляються «лідер» групи і «ізольований»;
3. виявлення внутрішньогрупових підсистем, згуртованих утворень, на чолі яких можуть бути свої неформальні лідери.

Графічний етап

1. «Соціометрична зірка» (або можливі лідери) – ті респонденти, які отримали найбільшу кількість виборів.
2. «Переважаючі» (респонденти, яким надають перевагу в колективі, що набрали не менше половини виборів лідера.
3. «Знехтувані» – респонденти, які набрали менше половини виборів лідера.

4. «Ізольовані» – респонденти, які не отримали жодного вибору.
5. «Аутсайдери» – респонденти, які отримали найбільшу кількість негативних виборів.

Перелік запитань.

1. Кого б ви хотіли запросити до себе на день народження?
2. З ким би ви хотіли виконувати спільну справу (виконання домашнього завдання)?
3. З ким би ви могли поділитися таємницями або проблемами у вашому житті?
4. Кого б ви НЕ хотіли запросити на зустріч на Новий рік?

Соціометричні індекси.

Індексологічний етап передбачає виявлення кількісних характеристик стосунків у групі. Визначають індивідуальні та групові соціометричні індекси. До індивідуальних (персональних) соціометричних індексів можна віднести індекси позитивного і негативного соціометричного статусу досліджуваного, які характеризують його положення в групі та потенційну здатність до лідерства.

Числове значення індексу соціального статусу визначає місце або ранг індивіда в колективі.

Чим вищий індекс позитивного соціометричного статусу і чим нижчий індекс негативного соціометричного статусу, тим конструктивніший вплив здійснює досліджуваний на членів своєї групи, комфортніше себе почуває у взаємостосунках, а його потенційна здатність до лідерства зростає.

Високий індекс негативного статусу у поєднанні з низьким індексом позитивного статусу свідчить про неблагополучне становище досліджуваного у групі. Такі особи розглядаються, як не сумісні і є джерелом основних міжособистісних конфліктів.

Індекс емоційної експансивності (потреби у спілкуванні) – характеризує роль особистості в групі як джерела передачі соціальної і психологічної

інформації. Та визначає рівень задоволеності потреби у спілкуванні. Чим вищий показник, тим вищий рівень задоволеності.

Індекс популярності, авторитетності (враховує отримані особою позитивні та негативні вибори) – характеризує міру впливу (позитивного або негативного) особистості на групу. Показує потенційну здатність особистості до лідерства.

Індекс згуртованості групи (психологічної взаємності) – характеризує внутрішню емоційну атмосферу групи. Якщо результат зазначеного показника є низьким, це свідчить про те, що в колективі існують певні проблеми в сфері соціальних відносин: емоційні міжособистісні конфлікти, несприятливі фактори в колективі (в т.ч. приховані) тощо.

Значення індексу групової згуртованості	Рівень групової згуртованості
0 – 0,49	Низький – переважання в групі учнів із низьким статусом
0,5 – 0,59	Нижче середнього
0,6 – 0,69	Середній
0,7 – 0,85	Вище середнього
0,85 – 1	Високий

Індекс групової єдності/ роз'єднаності – показує наскільки взаємні симпатії у спілкування в даній групі.

Індекс емоційної згуртованості – характеризує рівень емоційної привабливості у спілкуванні між членами групи, бажання зберегти міжособистісні відносини в колективі.